

OVER TAAL

- 59** Interview
Ludo Melis: Nederlands en Engels zijn complementair - Bruno Comer
- 62** Taalwerk
Van Nu en Straks van de Poolse neerlandistiek, ofwel 'enzovoorts' van een neerlandicus - Jerzy Koch
- 65** Taalkronkels
Is daar een woord voor? - Ann Jansen
- 66** Idioom & Co
Er verder op los intensifiëren - Bert Cappelle
- 68** Broodje taal
Hallo prof! Aanhef en slot van zakelijke e-mails - Els Hendrickx
- 70** Interview
Niels Janssens onderzocht politiek taalgebruik in België. 'Hoe gaat het nog met uw vis?' - Michiel Leen
- 73** Taalwerk
Van Nu en Straks van de Poolse neerlandistiek, ofwel 'enzovoorts' van een neerlandicus – deel 2 - Jerzy Koch
- 76** Dossier
Lexicologie en lexicografie: een stand van zaken - Willy Martin
- 80** Te boek
Bacteriologen, schrijf beter Engels! - Bert Cappelle
Schrijven met belofes - Greet Wouters
Taalfouten in de praktijk - Katrijn Maes
- 83** Column
Blaffen voor beginners - Hugo Brouckaert
- 84** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Ludo Melis: Nederlands en Engels zijn complementair

BRUNO COMER

'In het belang van het Nederlands moeten we ons openstellen voor het Engels.' Met deze ietwat paradoxale uitspraak wil Ludo Melis, vicerector van de K.U.Leuven en daar verantwoordelijk voor het onderwijsbeleid, het belang van een goede talenkennis beklemtonen. Vlaanderen heeft zijn welvaart te danken aan zijn rol als draaischijf in Noord-Europa tussen de Franse, Duitse en Engelse burens. Opdat dit in de toekomst zo zou blijven, moeten de Vlamingen verzorgd Nederlands spreken, over een goede kennis van het Engels beschikken en aandacht hebben voor andere talen. Op zijn beurt is een welvarende regio de beste garantie voor het behoud van de eigen taal. Die doelstelling is richtinggevend voor het gebruik van het Nederlands en het Engels in het hoger onderwijs dat professor Melis heeft helpen uittekenen.

Al 50 jaar geleden startte de K.U.Leuven met cursussen die in het Engels werden gegeven. Het ging over cursussen in de faculteiten Theologie en Wijsbegeerte, waarvan de reputatie van de Leuvense universiteit wereldwijd verspreid was. 'De universele rol van de kerk lag aan de basis van die Engelstalige cursussen', legt professor Melis uit, 'en ook nu is het de globalisering die de vraag doet rijzen wat de rol van het Engels in het hoger onderwijs is. Er hadden al intensieve besprekingen plaats in de Vlaamse interuniversitaire raad en er volgden hoorzittingen in het Vlaams Parlement over de toekomst van het hoger onderwijs. De taal van de opleiding en het onderzoek kwam daarin uiteraard ter

sprake. Uit al die gesprekken werden een aantal conclusies getrokken die vermoedelijk in de zomer van 2011 in een decreet zullen worden gegoten.

Breuklijn in iedere faculteit

'In het Parlement groeien we naar een consensus en de K.U.Leuven heeft alvast een concrete regeling uitgewerkt. De eerste regel is dat de driejarige bacheloropleiding in het Nederlands blijft. Alleen wordt er naar het einde van de opleiding toe een venster naar het Engels geopend. Maar die cursussen in het Engels mogen in

---

totaal niet meer dan een semester in beslag nemen. Een grotere rol aan het Engels toekennen is ongewenst, onder meer omdat dit ondemocratisch is, want studenten die in hun jeugd de kans gekregen hebben om meer taalcursussen te volgen, zouden dan bevoordeeld zijn. Voor velen zou het Engels bij de start een bijkomende horde betekenen', aldus professor Melis.

Voor de masteropleiding stelt de universiteit zich pragmatisch op. In iedere faculteit zijn er richtingen die een grotere kennis van het Engels vereisen, terwijl dat bij andere veel minder het geval is. Globaal gesproken kun je stellen dat studenten die zich tot onderzoeksopdrachten aangetrokken voelen of in een internationale context wensen te werken, meer met het Engels te maken krijgen dan zij die zich meer concentreren op het lerarenberoep of de dagelijkse praktijk in Vlaanderen. De kennis van het Engels is minder essentieel voor een ingenieur-architect die lokale opdrachten ambieert of een huisarts dan voor een historicus die geregeld in Engelstalige wetenschappelijke tijdschriften publiceert of een bio-ingenieur in de tropische landbouw. Een advocaat met een praktijk in een provincie stad heeft minder het Engels nodig dan zijn confrater die in een bureau aan de slag is dat gespecialiseerd is in internationaal privaatrecht. Er is dus een breuklijn in iedere faculteit die zich aftekent rond de drievoudige opdracht die de universiteit heeft meegekregen: onderzoek, onderwijs en dienstverlening aan de samenleving. Het Engels zal bij de eerste opdracht dominant zijn en het Nederlands bij de tweede en bij de laatste is het bereik van de dienstverlening cruciaal. Maar in geen van de drie opdrachten zal het Nederlands verdwijnen.

We weren het Engels niet uit de opleiding, maar zullen het ook niet nodeloos opdringen.

Ook een wetenschapper die veel aan onderzoek doet, moet immers het Nederlands blijven beheersen. Hij moet kunnen communiceren met de publieke opinie. Zijn werk is immers maatschappelijk relevant. Denk maar aan milieuproblemen of de informatica. Omgekeerd zal het publiek dat een vorming door een academicus krijgt, steeds meer internationaal gericht zijn en zullen het Nederlands en het Engels daar elkaar ontmoeten. 'Het beleid van de K.U.Leuven neemt dus een tussenpositie in en is pragmatisch. We weren het Engels niet uit de opleiding, maar zullen het ook niet nodeloos opdringen.' Het heeft echt geen zin een opleiding in Nederlandse taal en cultuur in het Engels te geven, zoals nu al in Nederland blijkt te gebeuren. Wat wel kan, is dat we een intro-

ductie cursus over de Vlaamse cultuur en geschiedenis in het Engels geven voor buitenlandse studenten die hier korte tijd verblijven in het kader van een uitwisseling. Op die manier kunnen ze onze regio beter leren kennen.

Taalbeheersing essentieel

Belangrijk is dat we van de docenten eisen dat ze de taal waarin ze doceren goed beheersen. Dat wil zeggen dat we ook vragen dat buitenlandse docenten die in het Nederlands les geven, bewijzen dat ze onze taal goed kennen. Maar ook aan de kennis van het Engels zal goed de hand gehouden worden. De eerste kennismaking met het Engels verloopt meestal vlot; na een jaar kun je er al een eindje weg mee. Maar dan beginnen de problemen: wie de subtiliteiten van de Engelse grammatica en de woordenschat onder de knie wil krijgen, moet zich ernstig inspannen. 'Iedere taal is even moeilijk, alleen niet op hetzelfde moment', glimlacht Melis, die zelf romanist is. 'Wij vragen niet dat een fysicus het Engels van Shakespeare spreekt, maar willen wel dat hij zich correct uitdrukt wanneer hij zijn vakkennis uit de doeken doet. We moeten kosten wat het kost vermijden dat docenten wel hun vak beheersen, maar het Engels waarin ze soms doceren radbraken.'

Professor Melis wijst er ook op dat we onze universiteiten toegankelijk moeten houden voor Erasmusstudenten die hier in het kader van hun opleiding een semester verblijven. Zij kunnen moeilijk voor die korte periode Nederlands leren. Als zij om die reden niet naar Vlaanderen kunnen komen, zullen Vlaamse studenten het op hun beurt moeilijker krijgen om naar buitenlandse universiteiten te trekken, want de basisvoorwaarde van het uitwisselingsproject – wederkerigheid – is dan niet vervuld.

Onze gesprekspartner wijst erop dat heel wat Amerikaanse Nobelprijswinnaars het Engels niet als moedertaal hadden. Dat heeft hun wetenschappelijke loopbaan in de Verenigde Staten blijkbaar niet gehinderd. Het Engels als lingua franca voor de wetenschap hoeft niet noodzakelijk tot een Angelsaksische hegemonie te leiden.

Nederlands onmisbaar

Wel maakt hij zich zorgen over de evolutie bij de wetenschappelijke tijdschriften. Daar dreigen waardevolle uitgaven die niet in het Engels verschijnen terrein te verliezen. Nu al komt een prestigieuze publicatie uit Frankrijk zoals de 'Comptes rendus van de Académie des Sciences' in het Engels op de markt en dat baart professor Melis, en

Wij moeten meer aandacht besteden aan de manier waarop we ons uitdrukken.

vele anderen zorgen. Toch relativeert hij de dominantie van het Engels. 'Er komt een tijd dat die zal verdwijnen', voorspelt hij. 'Net zoals het Latijn, het Italiaans, het Frans of het Duits hun ooit overheersende positie zijn kwijtgespeeld.' Maar de Vlamingen die voor de 'Engelse ziekte' vrezden, hebben daar geen boodschap aan. 'Ik begrijp hen', reageert de vicerector. 'Decennialang heeft de strijd tegen de dominantie van het Frans geduurd. Nu die strijd gewonnen is, zou het des te pijnlijker zijn dat het Engels de rol van het Frans overneemt. Een bepaald moment was heel de bovenlaag van de bevolking in Vlaanderen Franstalig, maar een netwerk van onderwijzers en lagere geestelijken heeft verdere verfransing gestuit. Uit de regeling die aan onze universiteit werd uitgewerkt, zal blijken dat het Nederlands de taal van het dagelijkse leven zal blijven en onmisbaar zal zijn als communicatiemiddel. Ook binnen de intellectuele wereld. Het standpunt van de K.U.Leuven houdt het midden tussen twee uitersten: aan de ene kant het Nederlands als enige onderwijstaal, met uitzondering van specifieke gevallen zoals het universitaire onderwijs van vreemde talen en culturen. Aan de andere kant het Engels als enige taal. Zo'n genuanceerde positie is altijd moeilijker om te verdedigen, temeer omdat we in onze oplossing weinig kwantitatieve criteria naar voren schuiven. Zoals ik uitgelegd heb, kiezen we voor een kwalitatieve complementariteit, wat eigenlijk neerkomt op een voortdurende zoektocht naar het juiste evenwicht. Kwantitatieve criteria zouden eindeloze discussies uitlokken over de ruimte voor anderstalige opleidingsonderdelen. Een dergelijke 'boekhoudkundige' regeling mist een visie op de rol van talen in de specifieke opleidingsonderdelen, zoals ik hierboven heb uitgelegd. We moeten ook vermijden dat de universiteit gesplitst wordt in een Nederlandstalige en een internationale subgemeenschap.'

Maar dat zijn principes en professor Melis vindt het goed dat daar een stevig debat over wordt gevoerd, zowel op het vlak van de regels als van de uitwerking ervan. 'Binnen de universiteit stel ik een groot pragmatisme vast; daarbuiten is de discussie dikwijls emotioneler. Het hele dossier toont aan hoe belangrijk talenkennis is', besluit hij. 'Goede kennis van het Engels, die van het Nederlands en van andere talen zijn niet tegengesteld, maar complementair. Soms heb ik de indruk dat bijvoorbeeld de Tsjechen dat beter begrepen hebben dan Vlamingen. Wij moeten meer aandacht besteden aan de manier waarop we ons uitdrukken. Nu dreigen we te stranden in het Verkavelingsvlaams en dat moeten we absoluut vermijden.'

46 redenen om niet alleen Engels te leren

Uiteraard beperkt het debat rond de opmars van het Engels zich niet alleen tot het Nederlandse taalgebied. Op <http://blog.esl.ch/46-arguments/> vind je 46 argumenten die Franstaligen naar voren schuiven om het taalonderwijs niet te beperken tot het Engels. 'Is de eentaligheid de toekomst en is de tweetaligheid enkel een hinderpaal voor de goede gang van zaken en voor de overdracht van kennis?', luidt de vraag. We pikten er enkele argumenten uit om hierop negatief te antwoorden:

- Er zijn vijf miljard mensen die geen Engels spreken. Er zijn meer mensen die Chinees, Hindi of Spaans als moedertaal hebben.
- Naast het Engels zijn er nog 6911 andere talen.
- Engels is niet zo gemakkelijk als we denken. Het telt zo ongeveer het meeste aantal woorden (ongeveer 250.000).
- Om een regio echt te leren kennen en om er handel mee te drijven, moet je de taal spreken.
- Het wordt niet overal in de wereld geapprecieerd dat je Engels spreekt.
- Eentaligheid zou de culturele diversiteit tenietdoen.
- De helft van de 700 miljoen Engelssprekenden sprak thuis die taal niet.
- Engels is geen universele taal; de universele taal is een verminkt Engels.
- Talen blijven net leven door het contact met andere talen.
- Je moet over anderen kunnen praten zonder dat ze je begrijpen.
- Omdat een nieuwe taal je een nieuwe kijk op het leven biedt.

Dezelfde website laat ook enkele grote namen aan het woord:

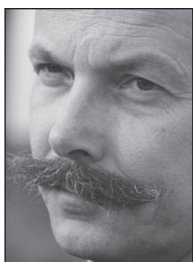
- Wie geen vreemde talen kent, kent de zijne niet. (Johann Wolfgang Goethe)
- De beperkingen van mijn taal grendelen ook mijn universum af. (Ludwig Wittgenstein)
- Een nieuwe taal schenkt je een nieuwe blik op het leven. (Federico Fellini)
- Poëzie is hetgeen verloren gaat door een vertaling. (de Amerikaanse dichter Robert Frost)
- In het Europa van de veertiende eeuw zag de toekomst van Europa er rooskleurig uit. In onze tijd is dat voor het Engels ook het geval. (Nicolas Ostler)

Maar <http://blog.esl.ch/46-arguments/> is en blijft een Franstalige website. De ultieme reden is: 'Omdat alles in het Frans beter klinkt ...'

Taalwerk

Van Nu en Straks van de Poolse neerlandistiek, ofwel 'enzovoorts' van een neerlandicus

JERZY KOCH

Over het ontstaan en de geschiedenis van de neerlandistiek in Polen is in de afgelopen dertig jaar met bewonderenswaardige regelmaat geschreven. Al dan niet in combinatie met diagnoses van de actuele toestand op het gebied van vertalingen uit de Nederlandse literatuur, scoort dit onderwerp hoog op de publicatielijsten van Poolse neerlandici. Met zijn artikel uit 1967 was Norbert Morciniec waarschijnlijk de eerste, terwijl Stefan Kiedroń met zijn geschiedkundige schets uit 2010 de rij voorlopig afsluit. Daartussen verschenen talrijke overzichtsartikelen van Stanisław Prędota, Zofia Klimaszewska, Andrzej Dąbrówka evenals van ondergetekende.

1. De geschiedenis van het vak en de kwestie van identiteit

De meeste auteurs bezondigden zich aan dit onderwerp op instigatie van collega's uit de Lage Landen. Het sterke vermoeden, dat bijna aan zekerheid grenst, laat de lezer van deze bijdragen, die inhoudelijk en stilistisch een uiteenlopend karakter hebben, tot de conclusie komen dat men op deze manier het ego van de Nederlandse taalgemeenschap wilde versterken of de culturele stemming in Nederland en Vlaanderen wilde opvrolijken. Het doet immers elke natie goed om te weten dat er buitenlanders zijn die zich gretig hun taal en cultuur eigen maken.¹

Artikelen over de Poolse neerlandistiek kwamen eveneens uit eigen beweging tot stand. De behoefte van

mijn land- en vakgenoten hoeft niet te verwonderen, want geschiedschrijving draagt traditioneel bij aan het creëren van een eigen identiteit. Ik herinner mij een dag toen ik samen met een collega per auto naar Wrocław terugreisde na deelname aan een van de feestelijke festiviteiten rondom het zoveeljarige bestaan van een van de Centraal-Europese vakgroepen ten zuiden van het Sudetengebergte. Departementen Nederlandschoten aldaar in de jaren negentig als paddestoelen uit de grond, maar niemand wilde als novum doorgaan en stuk voor stuk beriepen ze zich op een oude, ergens in een ver verleden onderbroken traditie. Mijn collega bewonderde deze vindingrijkheid en ergens ter hoogte van de Tsjechisch-Poolse grens grapte ik dat wij ze allemaal zouden kunnen kloppen door te verwijzen naar Hofmann von Fallersleben, die *cum grano salis* tot de grondlegger van de neerlandistiek in Wrocław gerekend kan worden: de auteur van *Horae Belgicae* was immers in 1823-1842 in de toen Duitse stad Breslau werkzaam. Hij kon makkelijk de figuur van *founding father* spelen en protest aantekenen kon hij niet meer, terwijl onze wortels met hem tot de eerste helft van de 19de eeuw zouden teruggaan! En zie: er kwamen een colloquium en een bundel *170 jaar neerlandistiek in Silezië*, want – het is nu eenmaal zo – men kiest zijn identiteit.

Als je jezelf niet al te serieus neemt en afstand tot dergelijke gebeurtenissen behoudt, is dat alles op zich best aardig en ook nog nuttig. Ronde jaartallen geven aanleiding tot organisatie van wetenschappelijke congressen, academische gedachtewisseling en allerlei gezellig samenzijn. Maar de vraag rijst of ook lessen getrokken worden uit het verleden. Kijken we analytisch naar de activiteiten van coryfeeën van weleer? Worden de namen van voorgangers niet toevallig en ongereflekteerd gebruikt zonder degelijk onderzoek waarom er geen opvolgers kwamen en de traditie toen onderbroken werd? Dient de geschiedenis van het vak

---

niet slechts tot legitimatie van de huidige situatie? En kijken we ten slotte bij dergelijke gelegenheden kritisch naar onze eigen meer recente geschiedenis of willen we louter onze werkelijke en vermeende prestaties opnoemen, zonder dat we bijvoorbeeld ook onze nalatigheden erkennen en gemiste kansen in kaart brengen teneinde de neerlandistiek vooruit te helpen?

Toen de redactie van *Over taal* met haar verzoek om een bijdrage kwam, overvielen mij twijfels en bovengenoemde bezwaren. Moet dat nou weer, zo'n overzicht van de Poolse neerlandistiek? De vraag van de redactie was weliswaar kort: 'Hoe zit het met de neerlandistiek in Polen?' En de opdracht luidde: 'Schrijf over de belangrijkste ontwikkelingen van de voorbije 50 jaar enz.' Dat was gelukkig vaag genoeg geformuleerd en gaf dus meer speelruimte. Spontaan kwam bij mij de typisch Nederlandse reactie op: *het moet kunnen* – ook de titel van het meest recente boek van Herman Pleij (2010) over de ontwikkeling van de Nederlandse mentaliteit dat ik juist aan het lezen was. Het taalkundig duiveltje fluisterde weliswaar in mijn oor om het zo kort mogelijk te houden en de geijkte ambtenarenformulering te gebruiken zoals 'het gaat goed met het Nederlands in Polen', maar het veelzeggende 'enzovoorts' aan het einde van de uitnodigingszin bekoorde mij meer en daar zal ik dus wat dieper op ingaan.

2. Wortels en hedendaagse groei

2.1. Oorsprong

De neerlandistiek in Polen komt – grof geschetst – uit twee bronnen voort. Er is een lokale lijn die met N. Morciniec in de jaren zestig in Wrocław begint en er is een qua oorsprong Oost-Duitse lijn die veelal verzwegen wordt. Deze tweede lijn kwam tot stand door de nauwe samenwerking tussen een aantal Poolse universiteiten en de toenmalige Karl-Marx-Universität in Leipzig, waar Gerhard Wortg leiding gaf aan de afdeling Nederlands, die al sinds 1919 in Leipzig bestond. Klimaszewska, Prędoła en andere Poolse studenten, die in de toenmalige DDR germanistiek studeerden, werden door Wortg voor het Nederlands geënthousiasmeerd. Het was een publiek geheim dat er begin jaren zeventig bijna twee keer zoveel Poolse als Duitse (reguliere) studenten in Leipzig Nederlands studeerden. (Ook uit andere landen waren er trouwens veel studenten germanistiek die in Leipzig Nederlands gingen studeren en neerlandicus en/of vertaler uit het Nederlands werden.)

Dankzij de samenwerking tussen Zofia Klimaszewska, Jan Czochralski en Andrzej Dąbrówka deed het Nederlands in de tweede helft van de jaren zeventig zijn intrede aan de Universiteit van Warschau, terwijl Morciniec en Prędoła al een tijdje bezig waren om in Wrocław de studie nieuw leven in te blazen. Opvallend is dat zij allemaal als germanisten opgeleid werden en op een na taalkundigen waren. Dit valt met name op, omdat vandaag de dag het accent in de Poolse neerlandistiek bij de literatuurwetenschap ligt. Tevens moet opgemerkt worden dat de Warschause lijn na de voortijdige dood van Klimaszewska in 2007 snel wegwijnde en vandaag niet meer bestaat. De oorzaken van dit onheuglijke feit verdienen nadere diagnose. Ik wil hier slechts de belangrijkste twee noemen. Ten eerste bestonden er interne onenigheden binnen de faculteit waar de vakgroep Nederlands ondergebracht was. Ten tweede was er gebrek aan hoogopgeleide academisch zelfstandige neerlandici, die de kar hadden kunnen trekken.

2.2. Hoe maak je neerlandistiek onontbeerlijk?

Kleine vakgroepen die zich met kleine talen bezighouden, moeten hun nut en op deze wijze hun bestaansrecht voortdurend bewijzen om met succes te functioneren binnen universitaire verbanden waar gewoonlijk grotere entiteiten, grotere ambities en groter geld het voor het zeggen hebben. Op dit gebied heb ik mijn eigen academische ervaring over de afgelopen jaren verzameld, maar ook de geopolitiek biedt hier een goede leidraad: Nederland en België kunnen zelf als toonbeeld fungeren van de wijze waarop je je tussen de mogendheden moet bewegen om je eigen voortbestaan te waarborgen. Ook binnen de letterenfaculteiten waar vakgroepen Nederlands opereren, zijn consequentie en consensus nodig, maar ook tact en diplomatie en daarenboven een enorm innovatief vermogen. Zonder in details te treden, kan gezegd worden dat juist dit in Breslau ten tijde van Hofmann von Fallersleben ontbrak, net als honderdveertig jaar later in Warschau.

Het is eigenlijk tamelijk opmerkelijk dat in het recente overzicht *Neerlandistiek in Europa. Bijdragen tot de geschiedenis van de universitaire neerlandistiek buiten Nederland en Vlaanderen* noch Leipzig noch Warschau vermeld wordt als plaatsen waar de neerlandistiek ooit bestond, maar in het recente verleden ter ziele is gegaan. Toch bestond de neerlandistiek in Leipzig sinds de jaren tien van de vorige eeuw en kende de neerlandistiek in Warschau een geschiedenis van zo'n dertig jaar, waarin veel activiteiten door

---

Zofia Klimaszewska werden ontplooid en een groot aantal studenten werd opgeleid. De vakgroep in Wrocław, die in het geïncrimineerde boek als enige Poolse vakgroep Nederlands aan bod komt, is groot en heeft een rijke geschiedenis, maar is en was bij lange niet de enige in Polen. Naast Wrocław was ook Warschau meer dan dertig jaar een belangrijk centrum van de Poolse neerlandistiek waar Klimaszewska en haar collega's actief waren en waren er talrijke verdienstelijke individuele aanzetten om ook elders de neerlandistiek op te zetten, in de jaren zeventig in Lublin en Łódź, later gevolgd door initiatieven in onder meer Toruń, en Kraków, waar voor kortere of langere tijd ook Nederlands gedoceerd werd. Vandaag kent de neerlandistiek in Polen drie centra die elk hun eigen onderwijsprofiel hebben en voor interne diversificatie van het onderwijsaanbod zorgen. In grote lijnen biedt Wrocław een meer klassieke Nederlandse filologie aan, richt de vakgroep aan de Katholieke Universiteit Lublin zich steeds meer op zakelijk Nederlands en staan in het curriculum van de neerlandistiek aan de Adam Mickiewicz Universiteit in Poznań culturele studies centraal. Het Poolse academische systeem veronderstelt zelfs een zekere spreiding van specialisaties, afzonderlijke disciplines en onderzoeksscholen in het universitaire landschap, want bij elke beoordeling van een promotie of habilitatie komt slechts één professor uit de eigen universiteit en moeten de overige deskundigen van buiten worden gevraagd – uit andere vakgroepen van dezelfde studierichting in het land.

2.3. Wetenschappelijke zelfstandigwording (titels, graden, betrekkingen)

Als beoordelaars kunnen echter alleen academici optreden die als 'zelfstandig wetenschapper' kunnen fungeren en dit veronderstelt in het Poolse systeem dat ze gehabiteerd zijn. Daarmee is het tweede hierboven genoemde punt aangesneden, namelijk de opleiding van academisch zelfstandige neerlandici.

Het academische traject in Polen verschilt in menig opzicht van het Nederlandse en Vlaamse. In het Poolse universitaire bestel is de promotie tot doctor (PhD) een *conditio sine qua non* voor de verdere academische loopbaan. Met de doctorstitel kun je vervolgens de graad van 'gehabiteerd doctor' ambiëren die veel belangrijker is dan de titel van doctor.

Om volledig in het academische bestel te kunnen functioneren is de habilitatie een vereiste, want pas met deze graad kun je als 'zelfstandig wetenschappelijk medewerker' professorale functies bekleden en alleen academici met de graad van *dr. habil.* hebben het promotierecht. In de praktijk vereist een habilitatie dat 'een

wezenlijke bijdrage tot het vak' aantoonbaar is geleverd, schrijft de wet voor. In de letteren en wijsbegeerte staat dit traditioneel gelijk aan een gepubliceerd boek, dat met een Duits woord als *Habilitationschrift* fungeert. De huidige procedure omvat een schriftelijk verslag van vier externe referenten en daarna een habilitatiecolloquium, een verdediging tijdens een gesloten zitting van een faculteitsraad, die in Polen alle gehabiteerden van de desbetreffende faculteit beslaat. Een habilitatiecolloquium lijkt op een examen waar zowel externe referenten als leden van de faculteitsraad vragen kunnen stellen en waarna nog een academische lezing door de kandidaat geleverd en beoordeeld wordt. Na de publicatie van het *Habilitationschrift*, dat – anders dan in Duitsland – vóór de habilitatie moet zijn verschenen, neemt de hele procedure gewoonlijk één tot anderhalf jaar in beslag.

Habilitatie is de basisvoorwaarde voor de volgende stap, namelijk de benoeming tot universiteitshoogleraar (eigenlijk aanstelling tot buitengewoon hoogleraar, in de omgangstaal: universiteitsprofessor). Het hoogste niveau bereik je met de professorale titel (aanstelling als buitengewoon óf gewoon hoogleraar). Deze titel wordt door de Poolse president verleend, nadat weer enkele externe reviewers en een ministeriële commissie jouw 'bijdrage tot het vak' alweer als 'wezenlijk' hebben bestempeld – in de geesteswetenschappen komt dit nogmaals op een monografisch boek neer.

Ik tref hier geen waardeoordelen over voor- en nadelen van het Poolse systeem; het is een gegeven waar je niet omheen kunt. De nieuwe wetgeving die in oktober 2011 in werking treedt, brengt wat wijzigingen mee: bepaalde onderdelen van het systeem worden lossier, andere weer strenger (bijvoorbeeld het aantal van de reviewers gaat van vier naar zeven), maar in principe blijven de drie etappes bestaan: op de titel van doctor (proefschrift) volgen de graad van gehabiteerd doctor (*Habilitationschrift*) en de professorale titel (professor titularis).

Noot

1. Het is trouwens tekenend dat de problemen rondom integratie van allochtonen/nieuwkomers, die de afgelopen decennia toenamen en bespreekbaar werden gemaakt, nauwelijks in verband werden gebracht met de ervaringen en expertise van de extramuraal neerlandistiek op het gebied van taalverwerving of het aantrekkelijk maken van de Nederlandse cultuur. Ik realiseer me weliswaar dat het hier om een doelgroep gaat die anders is qua herkomst en opleiding, maar ben benieuwd of de komst van vele Poolse werknemers naar Nederland en Vlaanderen die situatie verandert.

(Het vervolg van deze bijdrage vindt de lezer op blz. 73-75.)

Taalkronkels

Is daar een woord voor?

ANN JANSEN

Een kind troosten valt niet altijd mee. Mijn dochtertje Ella heeft bij een enge droom zo hard geschreeuwd dat ik er kippenvel van kreeg. Ik krijg haar met moeite kalm. Ik stop haar in en vertel haar dat ze een nachtmerrie had.

In haar *Van Dale voorleeswoordenboek* vind je alleen vrolijke beschrijvingen op rijm. Ze kent het woord niet. 'Nachtmerrie', herhaalt ze. Ze lijkt tevreden met het woord, zoals een patiënt houvast krijgt bij het horen van zijn diagnose. Met een woord kan zij weer verder. Ze kan er tenminste over praten.

Paul Halter vertelt aan middelbare scholieren over zijn belevenissen in de concentratiekampen Auschwitz, Birkenau en Fürstengraben. Hij vertelt over de honger. Toch heeft hij daar gemengde gevoelens bij, vertelt hij mij. Hij kan vertellen dat honger verschrikkelijk pijn doet, maar weet ook dat hij vergeten is hoe dat voelt. Dat hongerdood een erge dood is, maar dat hij niet meer weet hoe het voelt, honger die pijn doet. En dat hij zich daar schuldig over voelt ten opzichte van de vele slachtoffers daar. 'Honger' klinkt nu te argeloos. Het zou van prikkeldraad moeten zijn, zodat het pijn doet als je het uitspreekt.

Wie zit er niet eens om een woord verlegen? Dat kan dan omdat je er niet meteen op komt, maar – en dat is interessanter – ook omdat het er gewoonweg niet is. Bij vertalen merk je dat soms. Wanneer je je uitdrukt in een andere taal moet je dan overgaan op beschrijvingen. Je kunt 'gezelligheid' vertalen in 'ambiance intime et agréable', maar ben je er dan? De ene wereld is de andere niet. Maar ook in je eigen wereld kun je je verlaten voelen. Op het internet staan legio zoektochten naar het juiste woord. Wat is bijvoorbeeld het alternatief als je het zwaar beladen woord *neger* niet wilt gebruiken. *Kleurling?* *Afro-Amerikaan?* Is er dan echt geen woord?

Is dat dan ook geen discriminatie? Woorden weerspiegelen de maatschappij en haar geschiedenis. Op nieuwe zienswijzen en situaties moeten de woorden nog volgen. Gelukkig zijn er mensen die met taal kunnen bouwen en zij geven in dat niemandsland duiding. Schrijvers en journalisten banen de weg met nieuwe woorden als *koopkrachtbloedbad* en *bankendomino*. Zij zoeken naar woorden voor nieuwe fenomenen. Maar, oh wee, als de politicus creatief aan de slag gaat. Met *kopvoddentax* trok Geert Wilders de aandacht naar zich toe. Hij wist zich onontgonnen gebied toe te eigenen. Als een pionier zette hij een vlaggetje op zijn land. Met *belasting op hoofddoeken* was deze toon niet gezet. Wie creatief met taal omgaat, heeft macht.

Mensen springen in de bres om onze taal te behoeden voor machtspatronen. Zo wordt er voor woorden met een negatieve connotatie een opvolger gezocht. Op *gastarbeider* volgden *buitenlander*, *allochtoon* en *medelander*. Het woordenboek *Van Dale* registreert deze taalwerkelijkheid. Bij termen staat expliciet vermeld wanneer ze beledigend zijn, zodat je kwetsende opmerkingen kunt vermijden. Privé-initiatieven gaan verder. Kankerpatiënte Richelle Laurijsen kon voor haar dood nog een actie organiseren om het woord *kanker* als uitroep te bannen. Ze ontwierp posters en een site. De actie had succes. Op haar vroegere school zijn ze om en zeggen ze nu gewoon *kak*.

Ach, het is net als met mensen. Een woord moet gewoon op het juiste moment op de juiste plaats zijn. Als Ella en ik samen een nare gebeurtenis meemaken, schrikt ze en schreeuwt: 'ik heb een nachtmerrie', en ze begint te huilen. Ik kan haar niet wakker schudden. Dus ik zal toch echt met een ander woord moeten komen. En weer zonder de *Van Dale* voor kleuters. Nu, meteen ...

'Kom, dan gaan we een kopje thee drinken.'

Idioom & Co

Er verder op los intensifiëren

BERT CAPPELLE

Je kunt gewóón overdrijven, maar je kunt ook overdrijven als (een) gek, dat het een lieve lust is, dat het niet meer mooi is of dat horen en zien je vergaan. Deze intensifiërende toevoegingen passeerden al de revue in mijn vorige bijdrage tot deze rubriek. Maar ik had blijkbaar zelf schromelijk overdreven toen ik schreef dat ik in dat eerste deel ook nog een paar andere soorten intensifiëringen van nabij zou bekijken, en daar uiteindelijk niet toe kwam. Dat doe ik dan nu maar eerst, om op 't eind kort het bizarre type met twee voorwerpen (zoals zich een aap schrikken) aan te kaarten.

Heel wat intensifiëringen draaien rond een ruimtelijke bepaling. Een handeling kan zo intens worden uitgevoerd, dat men zichzelf niet meer in de hand heeft en dus in een extreme of alleszins ongebruikelijke locatie terecht komt. We zeggen dan bijvoorbeeld dat iemand *tegen de sterren op danst, tegen de (dode) klippen op solliciteert* of *van (of voor) het vaderland weg ouwehoert*. In dit rijtje past ook *de pan uit swingen*. Terloops, volgens taalzuiveraars is deze uitdrukking enkel van toepassing op muziek of dans en dan is de bijklank stevast positief. Van loonkosten, olieprijs, posttarieven of bonussen voor managers kunnen we dan wel zeggen dat *ze de pan uit rijzen*. Maar of kosten en prijzen nu swingen of rijzen, het punt is hier dat de bijwoordelijke bepaling *de pan uit* aangeeft dat ze zich niet langer bevinden op hun normale locatie – voor zover we natuurlijk accepteren dat een pan een gewone plaats is voor numerieke waarden, maar goed.

Verder heb je ook *er (flink/hard/stevig) tegenaan* en *er (lustig/maar/stevig/vrolijk) op los*. *Wáártegenaan* of *wáárop los*, dat laten deze intensifiëringen in het midden. *Ertegenaan* wordt haast uitsluitend bij het werkwoord *gaan* gebruikt – heel af en toe krijg je ook wel uitingen als *We moeten ertegenaan* of *We gooien ons ertegenaan* – en het geheel betekent iets als ‘zonder om te kijken recht op het zich voorgenomen doel afsteve-

nen’. Dat mijn parafraze bijna onvermijdelijk ook weer iets van diezelfde ruimtelijke beeldspraak bevat, wijst erop dat we hier met een diep aangevoelde metafoor te maken hebben. *Erop los* laat zich met een onbeperkte reeks werkwoorden combineren, zolang de handeling maar uit vrije wil wordt uitgevoerd en kan voortduren: je kunt *erop los drinken, erop los vloeken, erop los twitteren, erop los experimenteren* enzovoort, maar niet *erop los struikelen* of *erop los arriveren*. Door het gebruik van *los* wordt het beeld opgeroepen van remmingen die men van zich af schudt. *Ze zoenden* kan mogelijk nog een deftige omgangsvorm beschrijven, maar *Ze zoenden erop los* niet: hier hebben twee mensen zich duidelijk losgewrikt van het keurslijf der keurigheid.

Wie of wat?

Interessant is dat het werkwoord een eventueel lijdend voorwerp achterwege moet laten. Je kunt dus niet zeggen: *hij dronk pinten erop los, we twitteren berichtjes erop los* of *ze zoenden elkaar erop los*. Die beperking merkten we de vorige keer al bij ... *dat het een aard heeft* en ... *dat het een lieve lust is*, maar ze geldt bij *erop los* misschien wel nog sterker. Ziehier nog een authentiek voorbeeld, waarin je *doden* van mij gerust door *doodden* mag vervangen, maar waarin je geen lijdend voorwerp kunt toevoegen:

Ze waren nog met 10 à 15 en Frodo en Sam doden erop los en geen één ork overleefde. (www)

Mogelijk houdt dit verplichte onovergankelijke gebruik ook hier verband met een abstractie van de handeling, waardoor het er minder toe doet wie of wat nu precies gedood (of gedronken, getwitterd ...) wordt. Een andere reden is misschien dat een lijdend voorwerp de handeling eindig maakt. Als je een pint gedronken hebt, kun je diezelfde pint niet nog verder blijven drinken. Zo'n inherent eindpunt is niet verenigbaar met de gedachte dat de handeling moet kunnen voortduren. *Ertegenaan* veronderstelt een duidelijk doel, *erop los* op

---

zich niet, maar de context kan er wel een aanreiken, zoals in *Straatcoaches liggen erop los om subsidie te krijgen* (www). Een toevoeging die echter precies de complete doelloosheid van een handeling in de verf zet, is *maar wat aan-*. Werkwoorden die ik op Google in aanwezigheid hiermee tegenkwam, zijn *modderen, rommelen, rot-zooien, luieren, prutsen, kloten, leuteren, klooiën, lullen* en *knoeien*. Gek veel meer werkwoorden zul je niet vinden. En alweer die idee van een verplaatsing door de ruimte heb je nog bij het minder vaak gebruikte *maar een eind weg concluderen/kletsen/leuteren/lullen/proberen/raden/zeiken/zwammen ...*

Wat is *wat* eigenlijk in *Ze modderen maar wat aan*? Het is geen lijdend voorwerp maar een bepaling van graad, die we ook vinden in *Er werd (flink/heel/nogal/serius) wat afgelachen*. Merk namelijk op dat we wel kunnen zeggen *Heel wat werd verwezenlijkt de laatste vijf jaar*, maar niet *Heel wat werd afgelachen de laatste vijf jaar*. Een lijdend voorwerp maar niet een graadbepaling kan het onderwerp worden van een passieve zin zonder *er*. Voor *(heel) wat af-* is er een grotere variatie aan werkwoorden dan bij *maar wat aan-*: je kunt *heel wat affeesten, afprocederen, afroddelen, afsnotteren, afsurfen*, noem maar op. Vreemd is dat dus zowel *aan-* als *af-*, die nochtans elkaars tegengestelde zouden moeten zijn, de voortdurende of frequentie van de situatie onderstrepen. Toch is er een duidelijk verschil in appreciatie tussen *maar wat aanmodderen* en *heel wat afvergaderen*, ook al komt het soms op hetzelfde neer.

De sterren van de hemel

In plaats van zelf als onderwerp op verplaatsing te gaan, kun je ook een lijdend voorwerp in een ongewone locatie doen belanden als gevolg van de intensief verrichte handeling. Dan krijgen we overgankelijke resultatieve constructies met een plaatsbepaling:

Clijsters speelde de pannen van het dak.
Clouseau speelde het dak eraf.
Natalia zong de sterren van de hemel.

Hoewel *de pannen, het dak* en *de sterren* hier wel lijdende voorwerpen zijn, kunnen ze geen onderwerp van een passieve zin vormen. *De sterren werden door Natalia weer van de hemel gezongen*: zoiets zeggen of schrijven we dus niet. Dat komt omdat het lijdend voorwerp niet van het werkwoord zelf afhangt, maar deel uitmaakt van de constructie als geheel: Natalia kan geen sterren zingen, maar ze kan wel de sterren van de hemel zingen. Met andere woorden: ze kan zo fraai en/of intens zingen dat de sterren bij wijze van spreken van de hemel donderden. Zoals uit deze parafraze blijkt, functioneert het lijdend voorwerp van de constructie eigenlijk als het onderwerp van de gevolgsituatie. We spreken dan van een vals voorwerp. Andere voorbeelden zijn: *iemand onder de tafel zuipen, de benen van onder je lijf (of gat) lopen, zich in een coma (of naar de*

tering) zuipen en *zich uit de naad werken*, de laatste twee met een wederkerend (of 'reflexief') voornaamwoord als vals voorwerp. Of deze creatieve zin:

Ze zuipen de criminaliteitscijfers in ons land omhoog. (www)

Een vals voorwerp komt ook voor met andere dan ruimtelijke bepalingen. Zo kun je *je ziek eten, je blauw betalen/ergeren, je klemlam/lazarus/wezenloos zuipen* en *je dood/kapot/te pletter lachen/vervelen/werken*. Soms is het wederkerend voornaamwoord niet een vals voorwerp, want er is al een 'echt' vals voorwerp, maar een soort ondervindend voorwerp, zoals in *zich de ogen uit het hoofd schamen, zich de ballen uit de broek lachen/vervelen/werken/...* en *zich de naad uit het lijf werken* (een variant dus van *zich uit de naad werken*, waar *zich* wél een vals voorwerp is).

Het meest merkwaardig zijn intensifiëringen van het type *je een coma/delirium/roes drinken, je een indigestie eten, je een aap/het apelazarus/leen beroerte/leen bult/leen hoedje/leen ongeluk schrikken* en *je de blaren/de pestpleuris/het schompen werken*. Van ver lijken die wat op gevallen van de welbekende dubbel-objectconstructie als *iemand een boek geven* of *iemand een verhaal vertellen*. Ze hebben echter net dezelfde intensifiërende betekenis als *je lam drinken* of *je in een coma drinken*. Het wederkerend voornaamwoord is een vals object en de resultatieve bepaling is hier weliswaar geen adjectief (die een toestand aanduidt) of een voorzetselgroep (die een positie of toestand aanduidt) maar een naamwoordgroep die zegt wat je krijgt door de handeling in kwestie intensief of excessief te verrichten. Waarom ik dit type zo speciaal vind? Omdat het in het Engels, waar het Nederlands zo verwant aan is, simpelweg niet bestaat. Ik dacht eerst dat *cry me a river*, in het vaak vertolkte jazzlied van Arthur Hamilton, een tegenvoorbeeld was. Maar de linguïst Steven Pinker beschouwt deze imperatief wellicht terecht als een voorbeeld van hoe de dubbel-objectconstructie soms gebruikt wordt voor 'daden van symbolische toewijding', zoals in *If you want my hand in marriage, first you'll have to kill me a dragon* of zoals in *God said to Abraham, 'Kill me a son'*:

And now you say you love me, / Well, just to prove you do / C'mon, cry me a river, / Cry me a river, / I cried a river over you (x4)

Luister eens naar de versie van Ella Fitzgerald. Die zingt pas echt de sterren van de hemel, zo mooi.

Bert Cappelle is postdoc aan de Hogeschool Gent Vertaalkunde en docent aan de Vrije Universiteit Brussel

Broodje taal

Hallo prof! Aanhef en slot van zakelijke e-mails

ELS HENDRICKX

In deze eenentwintigste eeuw heeft de e-mail razendsnel aan populariteit gewonnen en dat ten nadele van de brief. Dat hoeft niet te verbazen: e-mail is snel, eenvoudig en goedkoop. Vandaag de dag is de e-mail ook voor zakelijke communicatie helemaal ingeburgerd: sollicitaties, afspraken en offertes verlopen efficiënt per e-mail. Toch blijft de e-mail een zweem van informaliteit met zich dragen. Dat bleek nogmaals toen ik onlangs een e-mail ontving van een van mijn studenten, een tweedejaarsstudent Nederlandse taal- en letterkunde. De jongeman wilde na afloop van de collegeweken graag meer informatie over het examen dat hij bij mij, zijn assistent, zou gaan afleggen. Zijn mailtje belandde in mijn mailbox, en ik las: Hallo prof! Tijd om de conventies voor de aanhef en het slot van zakelijke e-mails even op te frissen ...

Hoe het niet moet

Eventjes grasduinen door de e-mails die ik de afgelopen jaren van studenten ontvangen heb, leverde al gauw een mooie verzameling voorbeelden op van hoe de aanhef alvast niet moet:

(geen aanhef)
Goedeavond
Hallo,
Beste
Geachte,
Beste Els Hendrickx,
Mevrouw,
Mevrouw Hendricks,
Beste mevrouw,
Beste Mevrouw Hendrickx
Beste Mevr. Hendrickx,

Geachte mevrouw,
Geachte mvr. Hendrickx
Hooggeachte mevrouw Hendrickx
Beste prof,
Beste prof Hendrickx
Beste professor
Geachte professor Hendrickx,

De juiste aanhef

De geschikte aanhef van een zakelijke e-mail verschilt niet van die in een zakelijke brief. In het bovenstaande geval, waarin studenten corresponderen met hun lesgever van wie ze functie, geslacht en naam kennen, is er maar één gepaste aanhef:

Geachte mevrouw Hendrickx,

Die aanhef begint steevast met *geachte*: *beste* is immers informeler en dus veel minder geschikt in dit zakelijke register, *hooggeachte* is dan weer het andere uiterste. De aanhef *goedeavond* van hierboven moet niet alleen een extra *n* krijgen, maar is ook ongebruikelijk in zakelijke correspondentie. Verder spreekt het voor zich dat de weglating van elke aanhef uit den boze is. Een aanhef met *hallo*, maar ook *dag* of een vrolijk *hoi* is alleen toelaatbaar in persoonlijker mailtjes, en wanneer dat toch voorkomt in zakelijke communicatie, gaat het initiatief voor de informalisering uit van de hoger geplaatste.

Meneer, heer, professor?

Na *geachte* komt in mijn concrete situatie zonder twijfel *mevrouw*. Hoewel een aanhef met *mevrouw* een risicoloze onderneming lijkt, sloop in de mails van de studenten ook in dat ene woordje regelmatig een foutje. Ik las namelijk weleens *Mevrouw*, onterecht met een hoofdletter, of *mevr.* en *mvr.*, terwijl een afkorting in de brieftaanhef altijd minder goed is. Een zakelijke e-mail naar mijn hypothetische mannelijke collega had echter

---

mogelijk nog meer vraagtekens opgeleverd: schrijft men *mijnheer*, *meneer*, *heer*, *mr.* of nog wat anders? Afkortingen zijn ongewenst, dat weten we al. Ook *mijnheer* en *meneer* zijn in de aanhef niet aan te raden: *meneer* is typerend voor een beleefde mondelinge aanspreking, en *mijnheer* voor de specifieke brieftaanhef waarin een functie vermeld wordt (*Mijnheer de secretaris*, – hier valt ook *geachte* weg). Mijn mannelijke alter ego zou dus aangeschreven moeten worden als *Geachte heer Hendrickx*. Ik kan hier nog een kleine tip aan toevoegen voor studenten die in de naweeën van een of ander bacchanaal vergeten zijn of ze ook alweer een mannelijke of vrouwelijke assistent hadden: schrijf dan gewoon *Geachte heer*, *mevrouw* of *Geachte heer*, *geachte mevrouw*.

Verder zou ik me misschien gevleid moeten voelen dat sommige studenten me als *professor* aanschrijven, maar eigenlijk zou het juist van respect voor hun geadresseerde getuigen als ze van tevoren even nagingen wat de precieze functie en titel van hun correspondent waren. En als ze werkelijk naar een professor zouden e-mailen, hadden ze beter *Geachte professor Hendrickx* geschreven dan de gebezigde varianten met *beste*, of, nog opvallender, de varianten met *prof Hendrickx*. *Prof* is een informele verkorting van *professor* en daarom niet alleen volstrekt ongeschikt voor zakelijke correspondentie, maar ook voor mondelinge aanspreking van hun docent. Merk op dat de afkorting *prof.*, gevolgd door een punt, net wél de meest geschikte schrijfwijze is in de adressering van een brief (op de enveloppe): voorafgegaan door *heer* of *mevrouw* en gevolgd door de afkorting *dr.* (*doctor*), de voorletter en de familienaam, zoals in *Mevrouw prof. dr. E. Hendrickx*.

Familienaam en kommagebruik

De conventie wil verder dat wanneer de schrijver de familienaam van zijn geadresseerde kent, hij die ook schrijft: *Geachte mevrouw Hendrickx*. Is de familienaam onbekend, dan hoeft die er na *heer* of *mevrouw* ook niet te staan. De vermelding van de voornaam of de voorletter in de aanhef, zoals een student doet (*Beste Els Hendrickx*), is ongebruikelijk. Let er ook op dat u de familienaam correct spelt: een aan mij verwante recruiter die *Hendricks*, *Henderikx* of iets dergelijks leest, zal de sollicitant al gauw als slordig of ongemotiveerd bestempelen.

De aanhef van een zakelijke brief of e-mail eindigt al dan niet met een komma. Het is moeilijk om hier een strakke richtlijn voor te geven, omdat de voorschriften hierover elkaar tegenspreken. Volgens de Vlaamse norm (NBN Z 01-002) horen we na de aanhef en na de slotformule geen komma te plaatsen. Dat voorschrift gaat echter regelrecht in tegen het gevestigde gebruik in Vlaanderen, en ook tegen de Nederlandse norm (NEN 3162). Ikzelf prefereer per-

soonlijk nog steeds de komma, maar ik raad elke taalgebruiker aan om zijn eigen voorkeur te volgen. Een argument in het voordeel van de komma is dat ook na een aanspreking in een zin een komma volgt: *Els, waarom schrijf jij een komma?* Een frequent geopperd tegenargument is dat het onlogisch is om na de aanhef een komma te plaatsen en toch de eerste zin van de briefinhoud met een hoofdletter te beginnen. In ieder geval is het wel belangrijk om consequent te zijn: ofwel een komma na zowel aanhef als slotformule, ofwel op geen van beide plaatsen een komma.

Ook het slot is moeilijk

Elke zakelijke e-mail eindigt met een formele slotformule, waarna de ondertekening volgt. Ook die slotformule leverde problemen op bij mijn studenten:

(geen slotformule)
Alvast bedankt!!
Een vrolijke kerst!!!
Groetjes
Vriendelijke groetjes,
MVG,
mvg
Hoogachtend

Omdat *Hoogachtend* een overdreven formeel register representeert, is de enige geschikte slotformule *Met vriendelijke groeten* of *Met vriendelijke groet*. Daarna kan weer al dan niet een komma volgen, als de keuze van bij de aanhef maar gerespecteerd blijft. Wat in ieder geval niet hoort, is het ontbreken van elke slotformule en het gebruik van afkortingen (*MVG* of *mvg*). *Groetjes* is te persoonlijk, en *Vriendelijke groetjes* is een bijna lachwekkende informalisering. De afsluiters *Alvast bedankt* en *Vrolijke kerst* komen vooral ongepast over door het gebruik van de uitroepetekens. Bij frequente correspondentie kunnen ook *Groeten* of *Groet* nog een geschikte slotformule zijn, maar *Met vriendelijke groet(en)* blijft met stip de ideale afsluiter voor een geslaagde correspondentie. Doe!

Els Hendrickx is doctoraatsbursaal Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven.

e-mail: Els.Hendrickx@arts.kuleuven.be

Interview

Niels Janssens onderzoekt politiek taalgebruik in België. 'Hoe gaat het nog met uw vis?'

MICHIEL LEEN

De Belgische taal- en boekwetenschapper Niels Janssens verdiepte zich voor zijn masterproef in het wonderlijke taalgebruik van Belgische politici. In tijden van bestuurlijke verwarring heb je daar als onderzoeker een hele klui aan. Inmiddels naar Leiden verhuisd, wordt Janssens regelmatig aangeklampt door bezorgde Nederlandse collega's. 'De Belgische politiek uitleggen aan buitenlanders is onbegonnen werk', lacht hij. Opmerkelijk genoeg zal het taaltje van de Wetstraatbewoners daarbij weinig soelaas brengen. 'Metaforen dienen in de Belgische politiek vooral om mist te spuiten.' Een gesprek over vette vis, borrelnootjes en tweetalige kaakslagen.

Je onderzoek spitst zich vooral toe op metafoorgebruik in de Belgische politiek. Wordt zo'n metafoor met opzet gelanceerd?

Die vraag houdt mij ook sterk bezig. Dat verkiezingscommunicatie sterk gestroomlijnd wordt, is intussen wel bekend. Maar voor een situatie als de huidige, met een regeringsformatie die meer dan 300 dagen aansleept, bestaan simpelweg geen handboeken. Er wordt ongetwijfeld heel wat geïmproviseerd, als het om communicatie gaat. Ze ontstaan vaak in een onstabiele politieke context, wat het onderzoek niet gemakkelijker maakt. Los daarvan lijken vooral populistische en Vlaams-nationalistische partijen met grote regelmaat een sterke metafoor te lanceren. De metafoor waarbij een grote vordering in de staatshervorming wordt vergeleken met een vette vis, is bijvoorbeeld ontsproten aan de pen van Peter De Roover, van de Vlaamse Volksbeweging. Het is wel opvallend dat een metafoor die ontstaat in de schoot van een flamingantistische beweging al gauw zijn weg vindt naar het discours van gematigder partijen, zoals de christendemocraten.

Opmerkelijk genoeg is die metafoor wel een eigen leven gaan leiden?

Op het absurde af, inderdaad. De vette vis werd een borrelnootje, een snoepje, een voorgerechtje, hij werd al eens vervangen door een biefstuk, de ambtswoning van de premier wordt een keuken, bij uitstel ging het hele zaakje de ijskast in ... Sommige soorten metaforen verdwijnen ook weer van het toneel na de verkiezingen. Bart De Wever heeft bijvoorbeeld een tijd met voetbalmetaforen geschermd; dat doet hij nu veel minder. De voedingsmetaforen verdwijnen ook naar de achtergrond, misschien omdat ze ook wat te lang zijn uitgesponnen en al te vaak ridicule beeldspraak opleverden.

De ene metafoor is duidelijk de andere niet?

Een politicus als Jean-Marie Dedecker gebruikt zelf vaak erg gezwollen metaforen, maar is ook bedreven in het afbreken van die van anderen. Zo werd de ‘vette vis’ bij hem ‘een paling in een emmer slijm’.

Hoe absurd hij ook klinkt, elke metafoor heeft het potentieel om een discours te creëren. Je krijgt clusters en constellaties van betekenissen rond een bepaald beeld. Wie in zo’n constellatie wil stappen, zal dat doen via het gebruik van zo’n beeld. Je ziet duidelijk dat politici zo’n metafoor gebruiken om hun plaats in het discours op te eisen. Door hetzelfde beeld te gebruiken, haken ze als het ware een nieuw karretje aan bij de bestaande discussie. En de media pikken er gretig op in. Interviewers vroegen aan de politici hoe het nu zat met hun vis, welk soort vis er in de pan lag. Ze hollen het beeld mee uit, tot het onbruikbaar geworden is.

Metaforen dienen in de Belgische politiek vooral om mist te veroorzaken.

Soms krijgt een politicus daar toch de rekening voor gepresenteerd? De oerknal van het politieke taaltje van deze impasse is de boutade ‘wie gelooft die mensen nog?’, gelanceerd door Yves Leterme in de aanloop naar de verkiezingen van 2007.

Een dodelijk efficiënte slogan, die achteraf een eigen leven is gaan leiden. Bij zijn ontstaan zit je ook nog helemaal in verkiezingstijd. Leterme heeft ook de rekening betaald voor die uitspraak. ‘Die mensen’, het paarse kabinet Verhofstadt II, moesten eruit: dat was de inzet van de parlementsverkiezingen van 2007. Het leverde een eerste politieke impasse op. Uiteindelijk moest Verhofstadt wel een tussenregering vormen om Letermes eerste regeerperiode, die inging in 2008, vlot te trekken. In diezelfde context had Leterme het over ‘vijf minuten politieke moed’, die nodig waren om het gecontesteerde kiesdistrict Brussel-Halle-Vilvoorde te splitsen. Twee regeringen en een nooit geziene impasse later is dat probleem nog steeds niet op-

gelost. Je kunt je wel voorstellen dat die stoere uitspraak Leterme intussen zuur opbreekt.

Tot nu toe hebben we het vooral over de taal van erg Vlaams geprofileerde partijen gehad. Hoe zit het met de taal van de jonge Belgische beweging, die onlangs 34 000 mensen op de been bracht in Brussel?

Hun taalgebruik valt op door een enorme wolligheid. Je zult ze niet snel over concrete problemen horen praten, of een concrete oplossing op tafel zien leggen. Ook al komen ze soms aanzetten met erg krasse slogans, de uitleg daarachter is zelden concreet. De voortrekkers van het recente studentenprotest in Brussel kwamen communicatief niet erg sterk over. ‘Wij zijn boos, wij zijn tegen de impasse’, verder kwamen ze niet. Dan vind ik het protest van een schrijver als Tom Lanoye veel overtuigender. Die zegt op tv open en bloot: ‘Er wordt ons een Vlaamse identiteit opgedrongen waarin we ons niet herkennen, en die identiteit wordt verwoord in termen waarmee we het niet eens kunnen zijn.’

Wetstratees

Kunnen de Nederlanders nog volgen? Afgelopen zomer bracht NRC Handelsblad zelfs een reeks over het Wetstratees!

Mijn Leidse collega’s vinden het metafoorgebruik alleszins erg ver gaan. Ik weet niet of dergelijke uitwassen in Nederland überhaupt mogelijk zijn. Het politieke discours is gestroomlijnder, minder snel emotioneel. Nederlandse kiezers willen ook veel meer weten waar het beleid concreet over gaat. In Nederland kom je met bepaalde beloftes gewoon niet weg, omdat een neutrale instantie meteen kan zeggen wat het programma zal kosten, en die cijfers liggen vast. In België kun je in principe een onhaalbare belofte lang volhouden. Zo worden er al jaren 200.000 extra arbeidsplaatsen beloofd, al is het nog steeds niet duidelijk hoe dat in zijn werk moet gaan. In Nederland zou meteen de vraag worden gesteld: ‘Waar zijn die arbeidsplaatsen dan, laat eens zien hoe je dat gaat aanpakken?’ Anderzijds is het communautaire aspect in België zodanig dominant geworden dat de kiezer nog maar zelden een concrete belofte voorgeschoteld krijgt over economie, veiligheid, onderwijs. De ‘staats hervorming’ is voor veel Vlaamse partijen een mantra gewor-

den, zoals de belastingverlaging dat is voor de Amerikaanse republieken.

Welke rol speelt de taalbarrière in dat discours?

Verrassend genoeg zijn er 'tweetalige' metaforen, beelden die zowel in het Franstalige als het Nederlandstalige politieke discours voorkomen. Het woord *impasse*, dat nu algemeen gebruikt wordt om de politieke toestand aan te tonen, is zijn leven ooit ook begonnen als metafoor. Een *impasse* is in het Frans een doodlopende steeg. De figuurlijke betekenis ligt voor de hand. Maar het lijkt erop dat het in het Nederlands een betekenisverschuiving ondergaat. *Impasse* is in het Nederlands zo iets gaan betekenen als 'toestand waarin niet meteen verbetering lijkt te komen', maar dan zonder associaties met beelden als doodlopende straten en dergelijke.

Rien ne va plus is een veel gehoorde uitsmijter langs beide zijden van de taalgrens, niet toevallig een term uit de gokwereld. Het beeld van de kaakslag/*gifle* springt eveneens in het oog, maar zeker ook een term als *Belgique à papa*, die door Vlaamse politici wordt gebruikt om de haperende staatsstructuur aan te duiden. Opmerkelijk genoeg draait die term al mee sinds de jaren zeventig, ten tijde van de eerste Belgische staatshervorming. De tweedeling tussen de taalgemeenschappen in het land wordt ook steeds nadrukkelijker gevat in termen als: 'de andere kant, de overkant' van de taalgrens. Al is die tweedeling in realiteit allesbehalve absoluut, in het discours wordt ze bijna als een voldongen feit voorgesteld, zeker door buitenlandse media die niet met hun neus bovenop de feiten zitten. Dat heeft ook gevolgen voor de manier waarop buitenlanders naar België kijken. Probeer in het buitenland maar eens uit te leggen dat je als Vlaming niet per se separatist bent, of dat er geen burgeroorlog dreigt in België.

Is de situatie in hun ogen dan zo erg?

Eender welk Belgisch conflict uitleggen, is in het buitenland sowieso onbegonnen werk. Probeer maar eens in één goedgekozen beeld te vatten wat er in ons landje aan de hand is. Het gaat in veel gevallen om symbooldossiers, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de revoluties in Noord-Afrika en het Midden-Oosten, die een concrete, sociopolitieke aanleiding hebben. De Belgische tendens om over al die ideële problemen ook nog eens geweldig te blijven zeuren, versterkt het beeld van een landje op drift nog meer.

Maar anderzijds moeten de Belgische politici zich geen illusies maken over het belang dat in het buitenland wordt gehecht aan het wedervaren van België. Of het land zich splits of 'grondig hervormt' kan weinig buitenlanders écht iets schelen.

Hoe absurd hij ook klinkt, elke metafoor heeft het potentieel om een discours te creëren.

Latijn

Tegelijkertijd doet dankzij stemmenkanon Bart De Wever een nieuwe taal zijn intrede in de Belgische politiek: het Latijn!

Bart De Wever slaagt erin om ondanks het populistische klimaat zich als intellectueel te profileren, mede dankzij zijn deelname aan het spelprogramma *De Slimste mens ter wereld*. Hij spreekt zijn kiezers zelfs toe in het Latijn. Ergens laat dat zien hoever de desinteresse in de politiek gaat. Niemand houdt er rekening mee dat heel wat van zijn collega's in de Belgische politiek eveneens doctoraatstitels met zich meeslepen. Zij komen er niet voor uit. De Wever slaagt erin zich te profileren als de intellectueel van de frituur. Hij komt heel herkenbaar over voor een bepaalde welgestelde, behoudszinige en min of meer hoogopgeleide middenklasse in Vlaanderen, maar scoort tegelijkertijd ook bij Jan met de pet. In Nederland zou een politicus met een dergelijk tegenstrijdig profiel het veel lastiger hebben om de harten te veroveren.

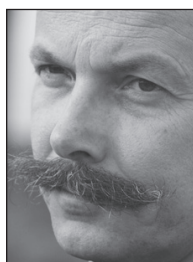
Last but not least: houden die politieke taalpareltjes retorisch eigenlijk een beetje steek?

Je moet er rekening mee houden dat het merendeel van het onderzoek over politiek taalgebruik het Amerikaanse politieke model als referentiekader heeft. Dat kun je niet zomaar gaan toepassen op de Belgische situatie. De politici die ik voor mijn onderzoek contacteerde, waren alleszins zeer in mijn onderzoek geïnteresseerd, wat me doet vermoeden dat er nog maar weinig over onderzocht is. Het vreemde aan de Belgische metaforen is dat ze niet worden ingezet met hetzelfde doel als bijvoorbeeld in de Amerikaanse of Italiaanse politiek, waar een uitgesponnen metafoor duidelijk wordt gebruikt om mensen te beïnvloeden en een achterliggende boodschap te *foregrounden*. In de retorica is een metafoor immers de stijlfiguur bij uitstek die voor verduidelijking moet zorgen. In België doen ze net het tegenovergestelde: daar dienen ze vooral om mist te veroorzaken. Hoezeer ze ook een eigen leven leiden, ik kan me niet van de indruk ontdoen dat die metaforen deel blijven uitmaken van het taaltje van een bepaalde club, die zich in de Wetstraat ophoudt. Je kunt als buitenstaander nauwelijks achterhalen waar het concreet over zou moeten gaan.

Van Nu en Straks van de Poolse neerlandistiek, ofwel 'enzovoorts' van een neerlandicus

deel 2

JERZY KOCH

3. Neerlandistiek in Polen van Nu en Straks

Waartoe dit lange verhaal? Het is van groot belang dat men zich in de Lage Landen realiseert dat neerlandistiek in het buitenland

– ook buiten Polen in de meeste Centraal-Europese landen – een volwaardige academische discipline is geworden met alle gevolgen van dien. Het gaat niet meer om de oprichting van vakgroepen, aantallen studenten, aanschaf boeken enz. Het is even belangrijk dat de instellingen en mensen die vanuit de Lage Landen het beleid voor het Nederlands in het buitenland formuleren, de voorwaarden van gestage wetenschappelijke ontwikkeling helpen vormen. Het gebrek aan voorzieningen op dit terrein gaf Andrzej Dąbrówka aan als reden voor zijn terugtreden als neerlandicus; hij staakte zijn onderzoek als neerlandicus en zijn vertaalactiviteiten in 1997 en verliet de Universiteit van Warschau in 2000 om als mediëvist naar het Instituut voor Literair Onderzoek (IBL), een zuiver wetenschappelijke instelling, over te stappen waar hij het jaar daarop habilliteerde. Jarenlang deed men alsof zijn stap een gril was van een ontevreden academicus of lichtgeraakte vertaler en van een lokale reikwijdte, terwijl dit in wezen een waarschuwingssein was. Men ging voorbij aan het simpele feit dat dit in eerste instantie het resultaat was van structurele fouten in het beleid, zowel hier te lande alsook in Nederland en Vlaanderen – bijvoorbeeld eenmaal boven de 36 jaar kwam je niet in aanmerking voor de toen beschikbare beurzen en studieverblijven. Ook neerlandici van vandaag zijn in de meeste gevallen

tegelijk germanisten of anglisten qua opleiding en de meest begaafden kunnen met gemak overgaan naar een grotere discipline met grotere mogelijkheden (voor aanstellingen, benoemingen, stages en studiebeurzen etc.). De situatie mag nu beter zijn dan in de jaren negentig, dit neemt niet weg dat naast Dąbrówka er ook nog een aantal andere voorbeelden zijn van goed opgeleide en getalenteerde mensen waarin veel en lang is geïnvesteerd en die na hun doctorale promotie om verschillende redenen uit het vak zijn gestapt. Men heeft zich niet genoeg ingespannen, ook institutioneel niet, om ze voor de studie van het Nederlands te behouden.

Uit ervaring blijkt dat het niet altijd makkelijk is, voorzichtig uitgedrukt, om mensen te stimuleren dat ze promoveren. De structuren waarin Poolse neerlandici werken, zijn niet in ieder opzicht aantrekkelijk. De vooruitgang op dit gebied springt alleen in het oog voor de oudere generatie die in staat is om de huidige toestand met de pionierstijd in de jaren zeventig en de grove misstanden uit de jaren tachtig te vergelijken. Jongere wetenschappers zien alleen dat de bestaande (technische en menselijke) werkomstandigheden in de geesteswetenschappen dikwijls veel te wensen overlaten en dat de salariëring na twee decennia economische transformatie even schandalig laag is als daarvoor. Om onder deze omstandigheden je promovendi over te halen dat ze nog eens acht tot twaalf jaar in het vak investeren om te habilliteren, is een nog grotere kunst. Een aantal euvels komen voort uit het feit dat men zich te veel in het actuele vastbijt en niet genoeg aan een langetermijnvisie van de neerlandistiek werkt. In concreto. In het verleden werd niet genoeg aandacht besteed aan

---

de opleiding van mensen op het hoogste niveau en het verwerven van benodigde graden en titels. Eén resultaat was dat in Warschau na het overlijden van Klimaszewska geen gehabiteerde overbleef en de vakgroep zo geen kans had om nog voort te bestaan. In Wrocław zijn in de afgelopen dertig jaar drie neerlandici gehabiteerd, maar zelfs de output van de grootste vakgroep in het land was een gehabiteerde per decennium (Prędota in 1982, Kiedroń in 1994 en Koch in 2003). Drie nieuwe collega's (een taalkundige en twee moderne letterkundigen) uit de jongere generatie zijn momenteel weliswaar met het schrijven van hun *Habilitationschrift* bezig, maar de ervaring leert dat de hele procedure uiteindelijk vaak nog veel tijd vergt. Recentelijk zijn daarentegen in Poznań drie neerlandici gehabiteerd (Elżbieta Wąsik 2008, Paweł Zajac in 2009 en Hubert van den Berg in 2010). Een habilitatie gaat niet vanzelf. Het vereist veel werk van degene die zal gaan habiliteren, want het blijft altijd een individuele wetenschappelijke prestatie, maar ook de nodige aanmoediging, inspanning en voorwerk van vakgroepschouder, instituutleiding en decanaat om de procedure goed te laten verlopen.

Wat is nog meer nodig? Een goed klimaat in de vakgroep, een strenge selectie van medewerkers, een betere planning en een adequate ondersteuning van de kandidaten – niet alleen intern, maar ook van buiten. Vakgroepschouder concentreren zich al te dikwijls te veel op de dagelijkse, acute problemen en de potentiële habilitandi hebben het te druk met hun bijbaantjes en bijverdiensten, die nodig zijn om het hoofd financieel boven water te houden. Op sommige punten is er nog te weinig onderlinge afstemming tussen de Poolse vakgroepen, hoewel daartoe een jaarlijks Overleg Platform Poolse Neerlandici (OPON) sinds 2006 plaatsvindt met steun van de Nederlandse en Belgische ambassade, resp. Vlaamse Vertegenwoordiging. Vanuit de Lage Landen klinkt al geruime tijd de roep tot 'verwetenschappelijking en verzelfstandiging' van extramurale vakgroepen Nederlands. Of daarbij echter steeds voldoende rekening gehouden wordt met de complexiteit van de problemen, waarmee men bijvoorbeeld in Polen geconfronteerd wordt? Soms lijkt dat niet het geval. Na jaren windstilte voelt men dat die steun langzaam op gang komt, onder andere dankzij de financiële steun van de Nederlandse Taalunie, aan de organisatie van colloquia voor doctorandi en habilitandi uit Centraal-Europa (in 2008 in Wrocław, in 2010 in het Tsjechische Olomouc). De vraag rijst of er niet misschien gerichter steun verleend zou moeten worden bij de personele versterking van de extramurale neerlandistiek in Polen en elders. Bijvoorbeeld in de vorm van diepte-investeren, waardoor mensen voor het vak behouden blijven en de neerlandistiek behouden kan worden door mensen te steunen bij

hun verdere ontwikkeling. Studentenaantallen en start- en basis-subsidies zijn van groot belang om de zaak draaiende te houden. Maar even belangrijk is het besef dat vakgroepen Nederlands pas dan in academische structuren stevig verankerd zijn en hun voortbestaan in Polen en andere Centraal-Europese landen pas veilig gesteld is, wanneer er genoeg gepromoveerden en, nog belangrijker, gehabiteerden zijn. Door nog betere verwetenschappelijking bereik je sneller een betere verzelfstandiging.

Hier zou in een aantal opzichten bij instanties in de Lage Landen die de extramurale neerlandistiek ondersteunen, een beter begrip voor de complexe situatie in Polen en andere vergelijkbare landen tot een beter beleid kunnen bijdragen dat op adequate wijze met de praktische modaliteiten rekening houdt. En intern is er ook nog heel veel werk aan de winkel. We hebben een ontwikkelingsstadium bereikt dat er weer bezonnen moet worden over de toekomst van de neerlandistiek. Er moet nagedacht worden over de juiste begeleiding van mensen die de inhoudelijke invulling aan het vak geven. Er moeten diepgaande evaluaties komen van curricula die rekening zouden moeten houden met de steeds internationaler wordende wereld, nieuwe studiemogelijkheden, inbedding van programma's in de moderne, snel veranderende wereld. Door vragen te stellen over het profiel van een kandidaat (toekomstige student en/of docent) en ook over het profiel van de afgestudeerde (gepromoveerde en gehabiteerde eveneens) zullen we een stuk dichterbij de oplossing komen.

Literatuur

Dąbrówka, A. (WWW), 'Wat is er eigenlijk gebeurd?' Online beschikbaar via: <http://andrzej.dabrowka.com/content/view/3/4/>.

Hüning, Matthias, Jan Konst & Tanja Holzhey (red.) in samenwerking met Guy Janssens, Stefan Kiedroń & Roel Vismans, *Neerlandistiek in Europa. Bijdragen tot de geschiedenis van de universitaire neerlandistiek buiten Nederland en Vlaanderen* (=Nederlandse-Studien, 49), Münster 2010.

Kiedroń, S. (2008), 'Niderlandystyka na Uniwersytecie Wrocławskim. W 185. rocznicę przybycia Augusta Heinricha Hoffmanna von Fallersleben do Wrocławia'. In: Marek Hałub & Anna Mańko-Matysiak (red.), *Śląska Republika Uczonych* -

---

Schlesische Gelehrtenrepublik - Slezská vědecká obec (=Res publica doctorum Silesiaca 3). Wrocław 2008, blz. 527-554.

Kiedroń, S. (2010), 'Neerlandica Wratislaviensia – neerlandistiek aan de oevers van de Oder (1823-2008)'. In: Matthias Hüning, Jan Konst, Tanja Holzhey (red.) in samenwerking met Guy Janssens, Stefan Kiedroń, Roel Vismans, *Neerlandistiek in Europa. Bijdragen tot de geschiedenis van de universitaire neerlandistiek buiten Nederland en Vlaanderen* (=Niederlande-Studien, 49), Münster 2010, blz. 263-275.

Klimaszewska, Zofia (1977), 'Nederlandse taal en letteren in Polen.' In: *Ons Erfdeel* 1977, nr 2, blz. 203-212.

Klimaszewska, Zofia (1995), 'De neerlandistiek in Centraal- en Oost-Europa.' In: *Neerlandica Extra Muros*, 33-3, blz. 117-120 (Online beschikbaar via: http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/onderzoek/nem_biblio_oost).

Koch, Jerzy (1992), 'Neerlandistiek in Wrocław (Polen).' In: *Literatuur*, 9-4, 1992, blz. 210-212 (Online beschikbaar via: http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de/nl/onderzoek/nem_biblio_oost).

Maćkowiak, P. (1991), 'Neerlandistiek in Polen.' In: *Biuletyn PNKV* 12-5, 1991, blz. 24-25.

Neels, R. (2008), 'Polen — Leerstoel Nederlands in Lublin.' In: *IVN-krant* 13 (1), 2008, blz. 18. (http://www.ivn.nl.com/library/IVNkrant_feb2008.pdf bezocht in maart 2011).

Pleij, H. (2010), *Moet kunnen. Een kleine mentaliteitsgeschiedenis van de Nederlander*, Historisch Nieuwsblad — Uitgeverij Veen Magazines, Diermen 2010.

Prędotą, Stanisław. (1976), 'Polen.' In: *Colloquium Neerlandicum* 5. *Verslag van het Vijfde Colloquium van hoogleraren en lectoren in de neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten*. Rijksuniversiteit Leiden, Congrescentrum De Leeuwenhorst Noordwijkerhout 27-31 augustus 1973. 's-Gravenhage & Gent, 1976, blz. 52-53.

Prędotą, Stanisław (1982), 'Polen,' In: *Neerlandistiek buiten Nederland en België*. 's-Gravenhage & Hasselt, 1982, blz. 75-78.

Prędotą, Stanisław (1986), 'De Neerlandistiek aan de univer-

siteit van Wrocław 1982/1985.' In: *Colloquium Neerlandicum* 9. *Verslag van het Negende Colloquium van docenten in de neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten*. 's-Gravenhage, 1986, blz. 207-208 (http://www.dbnl.org/tekst/_han001198501_01/_han001198501_01_0026.htm bezocht in april 2011).

Prędotą, Stanisław (1993), 'Neerlandistiek in Wrocław'. In: *Neerlandia*, 97 (2), 1993, blz. 62.

Prędotą, Stanisław (1994), 'De Erasmus-leerstoel voor Nederlandse Taal, Literatuur en Cultuur aan de Universiteit van Wrocław. Balans en perspectieven'. In: Stanisław Prędotą (red.), *Handelingen Regionaal Colloquium Neerlandicum, Wrocław 1993*. Wrocław 1994, blz. 239-247.

Vos, Marjolein de (1990), *NRC Handelsblad* (CS Literair) 23-3-1990.

Worgt, Gerhard. (1973), 'Nederlands aan de universiteiten te Leipzig, D.D.R., en Tampere, Finland,' In: *Colloquium Neerlandicum*, 4 (1970). *Verslag van het vierde colloquium van hoogleraren en lectoren in de neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten*. Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, Den Haag / Gent 1973, blz. 74; (online beschikbaar via: http://www.dbnl.org/tekst/_han001197001_01/_han001197001_01_0016.php bezocht in maart 2011).

Jerzy Koch is verbonden aan de Universiteit van Wrocław en aan de Adam Mickiewicz Universiteit in Poznań (Polen), en hij is tevens research fellow aan de Universiteit van die Vrystaat (Zuid-Afrika). In 1995 ontving hij de Martinus Nijhoff Prijs voor zijn gehele vertaaloeuvre, in het bijzonder voor de in 1994 verschenen vertaling van Multatuli's Max Havelaar. In 2009 kreeg hij de ANV-Visser-Neerlandiaprijs voor zijn inzet voor onze cultuur in het buitenland en een onderscheiding door het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken in het kader van het project 'Space to take Place'. In 2010 ontving hij de Belgische Leopoldsorde.

e-mail: jkoch@ifa.amu.edu.pl

Lexicologie en lexicografie: een stand van zaken

WILLY MARTIN

1. Lexicons

Ongetwijfeld is datgene wat men in taalkundige kringen onder de notie 'lexicon' verstaat een van de begrippen geweest die gedurende de laatste vijftig jaar een sterke evolutie hebben doorgemaakt, dit in tegenstelling met wat 'lexicon' voor een

leek betekent. Voor hem/haar staat een/het lexicon nog steeds gelijk met wat men in een woordenboek vindt: 'een verzameling (bestaande) woorden'. Toch kan men stellen dat deze 'naïeve' opvatting van het lexicon als losstaande woordvoorraad lange tijd ook opgeld deed bij taalkundigen. Pas met de komst van het Amerikaanse structuralisme van Bloomfield e.a. werd het lexicon niet langer als een 'losse' gegevensverzameling aangezien, maar veel eerder als een component van een systeem: lexicon en grammatica vormen samen één geheel, één taalsysteem. Het gevolg was dat alleen die woorden en die eigenschappen van woorden in een linguïstisch verantwoord lexicon dienden te worden gespecificeerd die niet voorspelbaar waren op basis van linguïstische regels.

Bloomfields visie op het lexicon heeft duidelijk doorgewerkt in het Chomskyaanse poststructuralisme om uiteindelijk uit te monden in wat wij vandaag 'het mentale lexicon' noemen: een georganiseerde lexicale kennisbank waarover taalgebruikers dienen te beschikken om taal te produceren en te verstaan.

Daar waar de notie 'lexicon' dus sterk geëvolueerd is in de laatste halve eeuw, is het nog maar de vraag of dat ook voor de notie 'woordenboek' het geval is. Vooral hierop een antwoord te geven, ga ik in de volgende paragraaf eerst in op wat lexicologie nu precies inhoudt.

2. Lexicologie

Gegeven het bovenstaande zou men lexicologie *hic et nunc* als de studie van het lexicon in de laatste betekenis hierboven kunnen definiëren, nl. als: 'het taalkundig onderzoek van het systeemkarakter van de betekenisaspecten van woorden of woordverzamelingen al of niet in combinatie met pragmatische, syntactische en/of morfologische lexicale eigenschappen' (Martin 1988).

De nadruk op het systemische binnen het lexicon leidde al vrij vroeg tot *woordveldstudies* (zie Lehrer 1974), waarbij het lexicon in woordvelden werd gestructureerd (bv. eet- en drinkrecepten) en de betekenisverschillen onderling door middel van semantische kenmerken werden uitgedrukt. Of ook nog tot de *componentiële analyse*, waarbij een systematische lexicale decompositie van de betekenis van woorden in semantische kenmerken en onderscheidingen werd voorgesteld (Katz en Fodor 1963).

Na kritiek van o.m. Fillmore en Labov op deze rigide, 'scheikundige' 'checklist'-aanpak en onder invloed van de Artificiële Intelligentie en de Natuurlijke Taalverwerking werd het lexicon vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw meer en meer aangezien als een georganiseerde relationele kennisbank, een netwerk van relaties waarbij geen scherp onderscheid meer werd gemaakt tussen zogenaamd lexicaal-semantische relaties (synonymie, hyperonymie, hyponymie etc.) en zogenaamd encyclopedische relaties (zoals functie, plaats, inhoud, etc.), noch tussen paradigmatische en syntagmatische relaties.

Op die manier evolueerde de lexicologie meer en meer tot de studie van 'hoe het ene woord het andere meebrengt' (Martin 2006b), zoals onderstaand figuur illustreert:

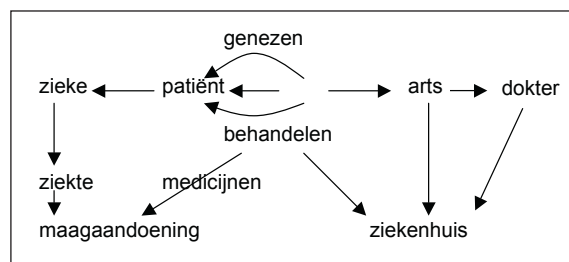

Fig.1: Lexicologie als de studie van hoe het ene woord het andere meebrengt (Martin 2006b).

3. Lexicografie

Daar waar de lexicologie zich vandaag vooral richt op de organisatie van het lexicon en op de representatie ervan in netwerkstructuren, zoals frames (zie verder), blijft voor de lexicografie nog steeds gelden dat het haar te doen is om de beschrijving van de woordenschat van een taal in functie van gebruikers(groepen).

Betekent dit nu dat de lexicografie niet is geëvolueerd in de afgelopen decennia? Om hierop een antwoord te geven, definieer ik lexicografie in frame-vorm met *slots* en *fillers*. Veranderingen (ten opzichte van vroeger) in deze *slots* en/of *fillers* kunnen dan wijzen op een evolutie binnen de lexicografie.

LEXICOGRAFIE	
ISA	activiteit
SUBTYPE	productie
AGENS (DOOR)	lexicograaf
CO-AGENS (SAMEN MET)	metalexicograaf
DOEL (OM)	(wetenschappelijke) beschrijving
OBJECT (VAN)	(delen/aspecten van) vocabulaire
FORMAT (IN VORM VAN)	boek, cd-rom, databank, internet
MIDDEL (MET)	IT-gereedschap
AGENS (DOOR)	IT-ontwikkelaar
BEGUNSTIGDE (VOOR)	gebruiker
ANDERE PARTICIPANTEN	uitgever, financier, dataleverancier,
(IN SAMENWERKING MET)	projectmanager...

Fig. 2: Lexicografie in de 21ste eeuw in 'frame'-definitie.

Belangrijk bij deze definitie is dat lexicografie nu, in tegenstelling tot vroeger, een veelzijdige activiteit geworden is, waarbij er een interactie plaatsvindt tussen verschillende actoren op verschillende gebieden, wat veel meer dynamiek en accentverschuivingen met zich brengt. Op de voornaamste hiervan (i.e. de voornaamste *slots*) wordt in wat volgt ingegaan, nl. op:

- wat men in woordenboeken vindt (object van descriptie)
- op basis waarvan of door toedoen van wie dit object tot stand komt (participanten)
- voor wie het bedoeld is (begunstigde)
- en in welke vorm het wordt aangeboden (format).

Overigens wordt in wat volgt onder 'woordenboeken' 'verklarende woordenboeken' begrepen, tenzij anders vermeld.

4. Woordenboeken

4.1. Combinaties in woordenboeken

Hoewel de meeste lexicografen ervan overtuigd zijn dat woorden alleen in context betekenis krijgen, blijven sommige woordenboeken nog altijd *woordenboeken*: boeken waarin woorden (zonder context) worden opgenomen samen met hun betekenis. De eersten die dit beeld hebben weten te doorbreken zijn niet de makers van verklarende (semasiologische), maar wel die van vertalende woordenboeken geweest. Zoals bekend zijn er immers twee soorten vertaalwoordenboeken: enerzijds de begrijp- of passieve vertaalwoordenboeken, waarbij men van de vreemde taal naar de moedertaal gaat (bijvoorbeeld van Frans *train* naar Nederlands *trein*), en anderzijds de actieve of productieve vertaalwoordenboeken waarbij men van de moedertaal naar de vreemde taal gaat. Vooral in deze laatste, productieve situatie wordt het duidelijk hoezeer wij op vaste verbindingen, zogenaamde 'chunks' of 'prefabs', een beroep doen wanneer wij zowel in de moeder- als in de vreemde taal produceren. Naar sommigen beweren bestaat 70% van onze taaluitingen uit deze prefabs (= vaste verbindingen, frasen, pragmatische formules e.d.). Zie in dit verband ook J. van der Horst (nummer 2-2011 van *Over taal*), die het heeft over *een nieuwe golf*:

het ontstaan van steeds meer vaste verbindingen, idiomatische constructies en geijkte combinaties.

Op het eerste gezicht is het dan ook vreemd dat in een woordenboek als de *Grote Van Dale* (14^e druk, 2005) de volgende verbindingen met *trein* NIET voorkomen, daar waar zij wel in de *Franse Van Dale* (3^e druk, 2000) te vinden zijn:

- de trein rijdt het station binnen
- in de trein zitten
- met de trein gaan
- de trein van ... uur
- iem. van de trein afhalen
- iem. op de trein zetten
- een extra trein inzetten

Uiteraard heeft een en ander met een verschil in functie te maken. Maar het blijft merkwaardig dat 'combinaties' pas laat als 'object' ontdekt zijn in de monolinguale lexicografie van het Nederlands, ook al vestigde Melčúk met zijn collega's begin jaren tachtig van de vorige eeuw volop de aandacht op het belang van vaste verbindingen (Melčúk e.a. 1984). Bij ons in de Lage Landen was A. Abeiling (1989) met de *Grote Prisma Nederlands* de spreekwoordelijke uitzondering op de regel. Pas later zette deze trend zich door en verscheen in 2003 van P. de Kleijn het eerste *Combinatiewoordenboek* van het Nederlands.

Wat er ook van zij, 'woordcombinaties' zijn een centraal object geworden in de hedendaagse lexicografie van het Nederlands die eveneens met een visie op wat (lexicale) betekenis is te maken hebben: als de betekenis van een woord in feite de som is van alle combinaties waarin het voorkomt, dan dienen die combinaties ook een prominente plaats in het woordenboek in te nemen. Nu kan dit ook veel makkelijker dan vroeger, omdat wij nu over grote corpora beschikken, een aspect waarop in 4.3 zal worden ingegaan.

4.2. Definities in woordenboeken

Definities hebben van oudsher een belangrijke plaats in verklarende woordenboeken ingenomen. P. Imbs stelde ooit: 'L'art suprême de lexicographie, c'est la définition.' Een en ander belet niet dat er een grondige evolutie heeft plaatsgevonden zowel met betrekking tot de inhoud (*wat* wordt weergegeven?) als met betrekking tot de vorm van de definitie (*hoe* gebeurt dat?). Met name onder invloed van de *cognitieve semantiek* heeft zich vooral een verschuiving voltrokken met betrekking tot de inhoud: meer en meer wint de opvatting veld dat er bij een definitie van een woord geen strikte scheiding gemaakt dient te worden tussen zogenaamde lexicale kennis en zogenaamde encyclopedische kennis, maar dat een definitie dié kennis dient weer te geven die de taalgebruiker nodig heeft om in zijn taal te kunnen functioneren, rekening houdend met zijn/haar kennisniveau.

Verder heeft zich onder invloed van de *valentie- en casus-grammatica's* vooral een verschuiving voltrokken met betrekking tot de *vorm* van de definitie. Zo verscheen in 1987 het *COBUILD*

leerwoordenboek Engels, het eerste woordenboek dat woorden in zinnen definieerde.

In ons taalgebied heeft de trend om de kennis die in woorden vervat ligt ruimer op te vatten en syntagmatischer te beschrijven zich vooral gemanifesteerd bij zogenaamde kleinere, op leerders gerichte woordenboeken. Een mooi voorbeeld hiervan vindt men in het *Van Dale Juniorwoordenboek* (1994), bedoeld voor kinderen vanaf 8 jaar. *Afwassen* en *appel* worden daarin als volgt gedefinieerd:

- *afwassen*
Na het eten *was* je de kopjes, de borden en het bestek *af*. Je maakt ze schoon in water.
- *appel*
Een *appel* is een ronde vrucht met een klokhuis en stevig vruchtvlees.

Vergelijk met de *Grote Van Dale* (14^e druk, 2005) waarin men voor de desbetreffende woorden de volgende definitie vindt:

- *afwassen*
door wassen reinigen
- *appel*
vrucht van de appelboom

Andere voorbeelden van meer ‘encyclopedische zinsdefinities’ vindt men onder meer ook in het *Prisma Basiswoordenboek Nederlands* (2002) en het *Van Dale Woordenboek Nederlands als Tweede Taal* (2003).

De trend om ‘anders’ te definiëren (zowel inhoudelijk als formeel) heeft zich tot op heden niet doorgezet in de grote woordenboeken Nederlands. Dit is ten dele verklaarbaar door het feit dat grote woordenboeken vaak een langere traditie kennen en daardoor ook lijden aan een soort ‘conserveringssyndroom’. Vernieuwingen treden meestal het eerst op bij kleinere of nieuwe woordenboeken.

4.3. Corpuslexicografie

Met het inzicht dat taaldata zoals introspectie en corpus wel als extreme punten op een schaal van empirie kunnen worden aangezien zonder elkaar daarom uit te sluiten, ontstond in de jaren tachtig hernieuwde belangstelling voor het corpus binnen de linguïstiek.

Binnen de lexicografie leidde dat onder meer tot de aanleg en exploitatie van zeer grote, gecomputeriseerde, lexicaal bestanden en tegenwoordig heten dan ook alle woordenboeken *corpusgebaseerd* te zijn.

Het grote verschil tussen de corpuslexicografie vroeger en nu zit hem vooral in:

- de *grootte* van de corpora (tekstverzamelingen van honderden miljoenen woorden zijn geen uitzondering meer);
- de *vorm* van de corpora: corpora zijn thans elektronisch raadpleegbaar;
- en de *apparatuur* die ter beschikking staat om, bijvoorbeeld, verbindingen en daaraan gekoppelde betekenissen uit corpora te halen (bijvoorbeeld de *Sketch Engine* van A. Kilgarriff).

Juist bij dit laatste wringt de schoen: nu het probleem van de empirische onderbouwing van de lexicaal feiten door grote corpora is opgelost, stelt zich vooral het probleem van het ontbreken

van efficiënt corpusexploitatiegereedschap: gereedschap dat de lexicograaf in staat stelt onder meer de relevante verbindingen en betekenisonderscheidingen te registreren. Opvallend zijn dan ook de grote verschillen, zowel bij definities als bij verbindingen, bij woordenboeken die zich min of meer tot dezelfde doelgroepen en op dezelfde functies richten.

Om dit euvel te verhelpen werd bij het aanmaken van het *Referentiebestand Nederlands* (het RBN, een lexicaal bestand bestaande uit 45 000 trefwoorden, gebaseerd op onder meer een corpus van 38 miljoen woorden) gebruik gemaakt van een checklist van lexicaal semantisch-combinatorische relaties geïnspireerd door Melčuks *Lexicale Functies* en, per semantisch type, als verwachtingspatroon gedefinieerd. Voor concreta als ‘schoonheidsmiddelen’ (= X) resulteerde dit onder andere in de volgende verwachte verbale en adjectivische relaties:

- (a) Oper1 (= doen met X)
- (b) Oper2 (= bezitten/hebben van X)
- (c) Magnus/Antimagnus (= X in sterke, grote/kleine mate)
- (d) Bonus/Antibonus (= een ‘goede’/‘slechte’ X)

Deze verwachting werd vervolgens met de data uit het corpus geconfronteerd wat, bij een item als *make-up* bv., resulteerde in:

- (a) *make-up* aanbrengen, opdoen, gebruiken
- (b) *make-up* ophebben, gebruiken, dragen
- (c) zware *make-up*, veel/weinig *make-up*
- (d) uitgelopen *make-up*

Waar tegenwoordig vooral kwantitatief (statistisch) exploitatiegereedschap ontwikkeld wordt, verdient het m.i. ook aanbeveling meer kwalitatief gereedschap, zoals hierboven voorgesteld, te ontwikkelen (zie ook Martin 1993).

4.4. Woordenboeken en gebruikers

Een groot verschil tussen de lexicografie van pakweg een halve eeuw geleden en die van nu is dat woordenboeken vandaag de dag geen primaire gegevens meer zijn, maar afgeleide producten. In feite komt daardoor ook de gebruiker pas in tweede instantie in beeld. Een ‘slimme’ uitgever slaat tegenwoordig lexicaal data in een centrale databank op van waaruit hij concrete producten afleidt.

Zo een centrale databank hoeft dus niet van bij de aanvang op één bepaald type gebruiker gericht te zijn. Integendeel, het is juist goed wanneer hij dat niet is. Zie hieronder figuur 3.

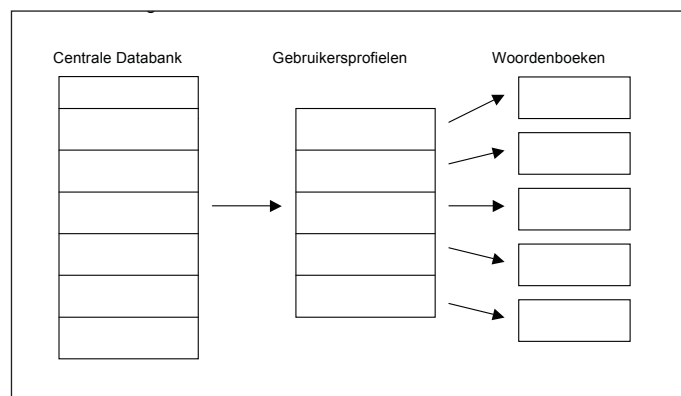

Fig. 3: Woordenboeken als afgeleide producten op de gebruikersmarkt.

Een voorbeeld: bij uitgeverij Het Spectrum bv. zijn alle lexicale data in een centraal beheerssysteem opgeslagen. Onlangs werd voor de lexicale items van het *Handwoordenboek Nederlands* (2009) niet alleen het label Belgisch-Nederlands maar ook het label Nederlands-Nederlands toegevoegd. Door deze informatie centraal te beheren kan zij niet alleen in het verklarende handwoordenboek worden gebruikt maar ook daarbuiten, bijvoorbeeld in de vertaalwoordenboeken. Komt bijvoorbeeld in een Prisma woordenboek Frans-Nederlands de uitdrukking 'il y a un ange qui passe' voor met de vertaling 'er gaat een dominee voorbij', dan krijgt die vertaling in de centrale bank het label 'alleen in NN gebruikt'. Is het woordenboek ook voor Vlamingen bedoeld, dan is dat een signaal om een andere vertaling of verklaring toe te voegen. Door woordenboekdata in één centraal beheerssysteem onder te brengen, kunnen woordenboeken van elkaar profiteren en zo 'al slapend rijk worden', iets wat vroeger moeilijk(er) te realiseren was.

4.5. Elektronische woordenboeken

Allicht het meest opvallende verschilpunt tussen de lexicografie van enkele decennia terug en die van nu is de ontwikkeling van elektronische woordenboeken. Zo geeft tegenwoordig bijna iedere uitgever een of meer elektronische woordenboeken uit. Men zou het e-woordenboek als de 'rivaal' van zijn papieren tegenhanger (het p-woordenboek) kunnen aanzien en als 'bedreigend' ervaren. Zolang deze producten replica's in elektronisch formaat (cd-roms) zijn van wat er in de gedrukte versie staat, zijn ze in feite niet zó 'bedreigend' en zorgt het elektronisch woordenboek niet meteen voor een revolutie. Mijns inziens komt die er alleen maar wanneer er naast de technologische, ook een semantische *quantum leap* komt. Met andere woorden, als de *zoekapparatuur* niet alleen sneller wordt, maar ook anders, efficiënter, 'intelligenter'. Daarmee bedoel ik dat men bij het zoeken niet langer alleen van *vorm* naar *betekenis* kan gaan, maar ook van de *betekenis* naar de *vorm*.

Stel dat men onder *beurtbalkje* de volgende betekenisomschrijving vindt: 'staafje dat men om verwarring te voorkomen op de transportband naar de kassa legt tussen de eigen boodschappen en die van de vorige of volgende klant' (GVD 14, 2005, blz. 395) – dan stelt ons dit alleen maar in staat *naar*, maar niet *op* betekenis te zoeken. Op de cd-rom-versie kan men dat in zekere zin wel. Onder meer door gebruik te maken van trucjes. Zo kan men **balkje* intikken, wat alle woorden die op *balkje* eindigen oplevert. Ook kan men *kassa* intikken omdat men ook in de definitietekst kan zoeken. Wie weet dat zo'n ding bij de kassa's ligt en vermoedt dat dit in de definitie zou kunnen voorkomen, kan het dus ook zo proberen. In feite leiden dit soort zoekprocedures alleen *toevalig* tot succes. Wil men trefzeker(der) kunnen zoeken en bv. niet bij de vraag 'wat is ook weer de naam voor een paard met een witte huid?' bij het schaaikstuk 'paard' terecht komen, dan moet het woordenboek een semantisch goed georganiseerde lexicale databank zijn. Met semantisch goed georganiseerd bedoel ik dat de semantiek, de betekenis van de woorden, voldoende geformaliseerd is om de bouwstenen van een definitie ook werkelijk als zoekwoorden te kunnen gebruiken.

Vooralsnog blijven dergelijke lexicale databanken toekomstmuziek, al kan een stap in die richting worden gezet wanneer we de kennis die in de definities van woorden vervat zit, systematisch proberen weer te geven door middel van een representatieforma-

lisme als *frames* of *semagrammen* zoals ze nu bij de aanmaak van het *Algemeen Nederlands Woordenboek* (ANW, vervolg op het *WNT* na 1970) aan het INL worden gebruikt. Die frames geven dan de relaties weer die woordbetekenissen met andere woordbetekenissen aangaan. Zo is de

- typische *locatie* voor een beurtbalkje: de *kassa* van een *supermarkt*
- en de typische *gebruiker*: een *klant* en een *caissière* etc.

Als we de kennis die in woorden zit zo, in een *relationeel netwerk*, systematisch zouden kunnen weergeven, zouden we lexicale databanken intelligenter (op betekenis) kunnen bevragen om ons het juiste antwoord te geven.

5. Besluit

De lexicografie heeft de laatste decennia een grote evolutie doormaakt, onder meer door meer aandacht voor combinatoriek, betekenisrepresentatie, empirische onderbouwing, gebruikersoriëntatie en de vorm waarin lexicale data worden weergegeven. De lexicologie heeft van deze evolutie beslist haar voordeel kunnen doen.

Hoewel de lexicografie zeker niet alleen beheerst wordt door lexicologische principes zou, m.i., de lexicologie thans op haar beurt de lexicografie goede diensten kunnen bewijzen juist door inzichten met betrekking tot de organisatie van lexicons aan de lexicograaf aan te bieden enerzijds en anderzijds door de vragen en noden van de lexicograaf dit aanbod mee te laten sturen en mee te laten bepalen.

Literatuur

- Dirven, R. (1981), 'Lexicologie'. In: W. de Geest e.a. (red.), *Twintig facetten van de taalwetenschap*. Leuven: Acco, 80-93.
- Geeraerts, D. (1989), *Wat er in een woord zit*. Leuven: Peeters.
- Katz, J.J. & J.A.Fodor (1963), 'The structure of a semantic theory'. In: *Language* 39 (1963), 170-210.
- Lehrer, A. (1974), *Semantic field and lexical structure*. Amsterdam: North Holland.
- Martin, W. (1988), *Een kwestie van woorden*. Oratie. VU A'dam.
- Martin, W. (1993), 'Corpuslexicografie'. In: P. van Sterkenburg (red.), *Op je woorden passen*. Leiden: INL, 35-44.
- Martin, W. (2006a), *Over woordenboeken*. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum.
- Martin, W. (2006b), *Een kwestie van frames*. Afscheidsrede. VU A'dam.
- Melcuk, I. e.a. (red.) (1984), *Dictionnaire explicatif et combinatoire du français contemporain*. Montréal: Presses de l'Université de Montréal.

Wilby Martin is emeritus hoogleraar Lexicologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

e-mail: w.martin@let.vu.nl

Te boek

Bacteriologen, schrijf beter Engels!

BERT CAPPELLE

Schrijf *beter Engels* is een boekje over typische problemen waar Nederlandstaligen mee kampen als ze een zakelijke, technische of wetenschappelijke tekst in het Engels moeten schrijven. De auteurs, Cliff Adams en Hans Nelis, zijn actief in de biotechnologie en microbiologie. Adams is Engelsman, leidde meer dan vijftientig jaar de O&O-afdeling van een Vlaams voedingstechnologiebedrijf en is ondertussen vanuit

zijn woonplaats Antwerpen directeur-hoofdredacteur van een Britse universitaire uitgeverij. Nelis is hoogleraar aan de Universiteit Gent, waar hij onderwijsdirecteur is van de faculteit Farmaceutische Wetenschappen en aan het hoofd staat van een onderzoekslaboratorium. Beiden hebben beroepshalve vaak moeten schaven aan wetenschappelijke teksten van hun Nederlandstalige medewerkers. Hun jarenlange ervaring, onafhankelijk van elkaar opgedaan, leidde tot dit boekje met 'tips en trucs'. Het eerste hoofdstuk vormt een opsomming van enkele grammaticale verschillen en overeenkomsten tussen het Engels en het Nederlands. Het tweede hoofdstuk gaat over werkwoorden en tijden. Daarna volgen drie hoofdstukken over zinsbouw, spelling en woordenschat. In drie kortere hoofdstukjes krijgen we praktische wenken rond brieven, cv's, technische teksten en visueel ondersteunde presentaties. In een 'tot slot' komen nog enkele raadgevingen aan bod en spreken de auteurs andermaal hun hoop uit dat hun boek Nederlandstaligen beter zal wapenen in de wereld van *business* en *science*.

Nobele bedoelingen, maar het valt te betwijfelen of hun boek de lezer nu echt helpt beter Engels te schrijven. Het is niet dat ik de auteurs, vanuit hun exact-wetenschappelijke achtergrond, a priori slecht geplaatst acht iets nuttigs over de Engelse taal te schrijven. Wel hadden ze er beter aan gedaan zich grondig te informeren over hoe die taal ineens zit en hoe taalkundigen en taaldidactici te werk gaan bij hun beschrijvingen en aanbevelingen. Het enige werk dat de auteurs in hun boekje vermelden, is Lynne Truss' bestseller over interpunctie, *Eats, Shoots & Leaves*. Maar hadden ze het ook aandachtig gelezen, dan hadden ze misschien geweten dat de komma weg moet in *Everyone who knows him, finds him difficult* (blz. 56), net als in minstens twee andere van hun tot voorbeeld strekkende zinnestukjes. Uitgerekend in het hoofdstuk over werkwoorden en tijden lees ik tot mijn ontzetting de voorbeeldzin *We have seen the managing director in his office at 4:00 p.m.* (blz. 39). Een beetje eerste-bachelorstudent Engelse taalkunde kan uitleggen waarom je hier een *simple past* (*saw*) moet gebruiken. Nog enkele van hun als 'goed' bestempelde voorbeeldzinnen:

Here you will find the newest and best books (250,000) altogether under one roof. (blz. 32)

Natural materials have already been used for decades for colouring. (blz. 51)

Mij lijkt het dat de auteurs te veel slechte papers onder ogen gekregen hebben om nog te kunnen zien dat *altogether* iets anders betekent dan *all together*, dat je bij elkaar moet zetten wat bij elkaar hoort (*used for colouring*) en dat je geen *already* nodig hebt om *al tientallen jaren* te vertalen.

Er staan stuitende onjuistheden in het boek, bijvoorbeeld dat collectieve zelfstandige naamwoorden (bijvoorbeeld *government*) altijd een werkwoord in het enkelvoud behoeven of dat *anyone* en *anything* in ontkenkende of vragende zinnen thuishoren: *Well, anyone can write anything they like!* Didactisch bedenkelijk is dat de auteurs woorden contrasteren waarvan ze (vaak ten onrechte) vrezen dat de lezer ze zou kunnen verwarren, zoals *morality* en *mortality*. En tot welke lezer richten ze zich eigenlijk met infantiele zinnen als *My aunt was very afraid of ants?* Al op de eerste bladzijde gaat het fout. Daar vernemen we dat een Engelsman nooit *It rains pipe stems* zou zeggen maar wel *It rains cats and dogs*. Mis, mis, mis. Deze uitdrukking wordt bijna uitsluitend nog op onze schoolbanken in leven gehouden. Een Engelsman, als hij die uitdrukking al in de mond zou nemen, zou natuurlijk de *progressive* gebruiken: *It's raining cats and dogs*. Maar vooral, hoe relevant is zo'n uitdrukking voor een lezer die beter zakelijk of academisch Engels wil produceren? Mijn advies is: schrijf geen taaladviesboek als je zo'n boek eigenlijk zelf hard nodig hebt.

Cliff Adams en Hans Nelis, *Schrijf beter Engels - 'Tips en Trucs' voor Nederlandstaligen*. Gent: Academia Press, 2009, ISBN 978 90 382 1485 6, 134 blz., 12,50 euro.

Schrijven met beloftes

GREET WOUTERS

Peter Passenier, die velen kennen van zijn passie voor salsa, schreef zijn jongste boek over taal. Zelf noemt hij het een 'uit de hand gelopen auteursinstructie', maar het resultaat is een handig hebbeding voor menige schrijver geworden. Hoe krijg je je lezers aan je lippen tot aan het einde? Passenier geeft je het antwoord!

Passenier werkt al jaren als journalist bij Kluwer, waar hij drie jaar eindredacteur was voor het blad *Arbo* en ook enkele boeken uitgaf, zoals *Dat pik ik niet!* en *Salsa zonder heisa*. Dat het iemand is die er niet voor terugdeinst nieuwe onderwerpen aan te snijden, is duidelijk, en dat bewijst hij nu opnieuw met zijn boek *Schrijven met beloftes*. Het boek is naar eigen zeggen ontstaan uit de teleurstelling over zijn eigen artikelen. Die wekten vooral lusteloosheid op en er ontbraken energiestoten die de lezer verder doen lezen tot aan het einde. Na een grondige zelfreflectie weet Passenier nu hoe je je lezers bij je tekst betrokken houdt.

De rode draad van het boek zijn de beloftes. Passenier vergelijkt het schrijven van een tekst met het opstellen van een contract: de lezer moet voldoende beloftes krijgen om verder te lezen. Allereerst zijn er de 'blauwe beloftes', die de lezer aanzetten om de tekst te beginnen te lezen. Aan de hand van tien ingrediënten kun je je tekst al voldoende smaak geven om de lezer te overtuigen. Ten tweede schrijft Passenier over 'gele beloftes', die de lezer overtuigen om een alinea uit te lezen. Vervolgens gaat hij nog dieper in op de tekst en door middel van de 'roze en oranje beloftes' geeft hij tips om zelfs je zinnen aantrekkelijk en overzichtelijk te maken.

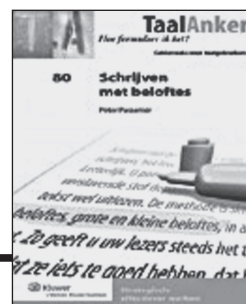
Blauw, geel, roze en oranje zijn niet de lievelingskleuren van Passenier, maar helpen je wel om je eigen tekst te bekritisieren. Heb je je eigen tekst geschreven en twijfel je over de aantrekkelijkheid, dan kun je hem via markeringen beoordelen en zo een score toekennen.

Op die manier zie je onmiddellijk waar je nog aan moet werken om je tekst voor de lezer 'sexy' te maken.

Ik moet bekennen: het boekje leest als een trein. Passenier heeft duidelijk geleerd van zijn eigen fouten en weet dit op een originele manier over te brengen. Door middel van zijn 'dopaminedoders' en zijn kleurige hoofdstukken word je gemotiveerd om het boekje uit te lezen en krijg je spontaan zin om je eigen teksten te verbeteren. Na elk hoofdstuk volgen ook enkele opdrachten met antwoorden, waardoor je meteen aan de slag kunt gaan.

Wat wel een beetje irritant overkomt, is dat de theorie in het boekje niet echt van een hoog niveau is. Wat signaalwoorden en kernzinnen zijn, weet iedereen al van op de lagere schoolbanken en zijn kleurensysteem kan bij sommige mensen misschien wat kinderachtig overkomen. Toch zou ik dit werk eerder aanraden dan de boeken over hetzelfde thema uit de jaren negentig, die je opzadelen met ingewikkelde grammatica- en spellingsregels en waarin je als gewone schrijver de kennis van een taalkundige wordt aangemeten.

Al bij al is dit boek zeker een meerwaarde voor de doorsnee-schrijver en voor journalisten in spe. Het boekje is duidelijk, origineel en grappig, en de auteur weet duidelijk waar de schrijver van vandaag mee worstelt.

Peter Passenier, *Schrijven met beloftes* (TaalAnker:80). Alphen aan den Rijn: Kluwer, 2010, ISBN 978 90 130 7354 6, 97 blz., 39 euro.

Te boek

Taalfouten in de praktijk

KATRIJN MAES

Taalfouten in de praktijk is al het 79ste boekje in de serie *Hoe formuleer ik het?* van TaalAnker. Dit nummer uit de reeks is van de hand van Gert Buesink, een neerlandicus en voormalig hogeschooldocent die onder andere ook schrijft voor het tijdschrift

TaalActief. Zoals hij het zelf in zijn voorwoord zegt, is correct taalgebruik een vorm van beleefdheid en dus voegt hij de daad bij het woord: hij legt werkelijk op alle slakken zout. Want er is natuurlijk 'fout' en 'fout'. Een *d* waar een *t* hoort of een *men* waar een *m'n* moet, daarover kunnen we het eens zijn: dat is fout en moet verbeterd worden. Maar de argumentatie van Buesink vervalt soms ook in het zinnetje 'dit kan beter herschreven worden'. Iemand met een zeker taalgevoel zal in heel wat gevallen begrijpen dat er aan de oorspronkelijke zin wat schort. Maar een ongelukkige formulering maakt een zin natuurlijk niet fout. Niet elke lezer zal een talige onhandigheid als storend beschouwen of er het noorden door kwijtraken. De auteur had een betere argumentatie moeten formuleren om zijn lezers duidelijk te maken waarom hij vindt dat een zin beter anders kan worden geschreven.

Trouw aan de serie en in tegenstelling tot heel wat andere werken over taalgebruik en stijl is *Taalfouten in de praktijk* een kort boekje waarin de auteur doelgericht op bepaalde problemen ingaat. Hij gaat daarbij steeds van een praktijkvoorbeeld uit en toont aan waarom iets fout is en wanneer iets beter kan. De auteur gaat niet echt in op het wat en hoe van bepaalde regels, wat in sommige gevallen jammer is. Voordeel van deze aanpak is dat het boek daardoor kort en *to the point* is. De auteur focust op veertien verschillende soorten taal waarin vaak fouten, onzorgvuldigheden of stroeve formuleringen voorkomen. Hij behandelt onder andere ambtenarentaal en juristentaal, maar ook de meer alledaagse e-mailtaal en krantentaal komen aan bod. Het boekje kan in één ruk worden uitgelezen of de lezer kan het bij de hand houden bij het schrijven van een brief, e-mail of een van de andere tekstsoorten waaraan de auteur aandacht besteedt.

Taalfouten in de praktijk is dan weer minder geschikt als referentiewerk om snel een concreet taalprobleem op te zoeken. Het boekje mag dan wel kort, krachtig en praktisch zijn, de inhoudstafel staat de lezer niet toe een concreet probleem snel op te zoeken. Dit is natuurlijk een gevolg van de keuze van de auteur om uit te gaan van voorbeelden in plaats van regels, maar een tweede inhoudstafel op basis van de regels of taalmoeilijkheden zou toch aangewezen zijn. Ook de opmaak doet hier en daar wat wenkbrauwen fronsen. De stukjes bestaan steeds uit twee kolommen, een met de theorie en een met de praktijk of een met het voorbeeld en een met de verbetering. Door het kleine boekformaat zijn die kolommen echter zo smal dat er soms slechts drie woorden op een regel passen.

Taalfouten in de praktijk is een waardevolle bijdrage aan een serie taalzorgboekjes die de vinger legt op de vaakst voorkomende fouten. Ook regeltjes die we allemaal denken te kennen, maar waar we toch verbazend veel fouten tegen maken, komen aan bod. Vooral lezers die geen talenopleiding achter de rug hebben of geen sterk natuurlijk taalgevoel hebben, zullen dit boekje kunnen waarderen. Lezers met een achtergrond in talen kunnen *Taalfouten in de praktijk* soms iets te simplistisch vinden. Aan een correct taalgebruik kan echter nooit te veel aandacht worden geschonken. Ook dit boekje zal dus zonder twijfel zijn nut bewijzen.

Gert Buesink, *Taalfouten in de praktijk* (TaalAnker:79). Alphen aan den Rijn: Kluwer, 2010, ISBN 978 90 130 7353 9, 104 blz., 39,95 euro.

Blaffen voor beginners

HUGO BROUCKAERT

Er komt een tijd dat kleinkinderen te groot worden om bij oma en opa te worden achtergelaten. Ze willen met papa en mama mee naar feestjes en op vakantie. Toch blijven grootouders nuttig. Er zijn immers nog een hamster, een papegaai, een konijn, een kat, een schildpad of een vis waarvoor gezorgd kan worden.

Dat weekeinde zou het een hond zijn. Het enige dat ik van honden afweet, heb ik van waarnemingen op straat. Het zijn dieren die zich voltijds onledig houden met kwijlen, blaffen, het lozen van urine en het verspreiden van *faecalia* in de publieke ruimte.

Toch wou ik het verschijnsel met welwillendheid benaderen. Dagen van tevoren reeds bevonden zich bij mij thuis een hondenmand en het maandblad *Woef*; respectievelijk onder en op de salontafel. De keukenkast was gevuld met blikken kipfilet, rund en konijn, al dan niet in combinatie met elkaar en verrijkt met vitamines. Geen half werk dus.

Als overtuigd intellectueel had ik me voorgenomen de harige viervoeter tijdens zijn kortstondig verblijf te leren lezen, al was het maar de titel van het aan hem gewijde tijdschrift *Woef*. Ik herinner me uit mijn jeugd een verhaal waarin wordt verteld hoe Tijn Uilenspiegel een ezel leerde lezen. Hij legde hooi tussen de bladen van een boek, de ezel draaide gulzig kauwend de bladen om en riep tussendoor 'ia'. Hij kent al twee letters, zei Tijn tot de verbaasde omstanders.

Wachtend op de hond bladerde ik al kauwend door *Woef*; een regelrechte verschrikking voor wie zelf geen hond is. Neem nu deze lezersbrief: 'Mijn Duitse herder eet bijna altijd zijn eigen stoelgang op. Hierdoor braakt hij soms. Ik heb hem reeds een zeewierkuur gegeven, zonder enig resultaat.' De tetrapode was nog niet in huis en mijn maag plakte al tegen mijn longen!

Gelukkig bevat het blad ook meer opbeurende berichten. Ik zou met het beestje allerlei leuke dingen kunnen doen, zoals een *lekkerbekkentocht* of een *snuffelpatrouille*, door *Woef* uitgestippelde wandelingen met onderweg 'doe-opdrachten om de relatie tussen hond en baasje te verstevigen'.

Ook las ik de verrassende stelling van een gerenomeerd kynoloog: 'Een hond zonder staart kan geen signalen geven door te kwispelen'. Is dat zo? Hoe moest ik dan in dialoog treden met mijn tijdelijke gast? Volgens het blad kun je met een hond 'blafspraken maken'. *Woef* zeggen, dus.

Op de valreep spoedde ik me nog naar de hondenspecialzaak om een setje zakjes, bij wet opgelegd voor het bij elkaar rapen van uitwerpselen in plantsoenen. Die dingen zijn meertalig. Het zou me dus niet verbazen mochten aan de verwezenlijking ervan belangrijke debatten in het Europees Parlement zijn voorafgegaan. De Nederlandse en de Duitse naam (*opruimzakje* en *Hundebeutel*) zijn nog fatsoenlijk en het Italiaans (*sacchetto igienico*) klinkt zelfs muzikaal, maar de Franse (*ramasse crottes*) en vooral de Spaanse term (*coje cacotas*) doen me al kokhalzen in het vooruitzicht van de uitlaatceremonie in het park.

En nochtans, aldus *Woef*: 'Met je hond gaan wandelen vergroot de sociale interactie. Heel wat mensen sluiten vriendschap met andere eigenaars van honden die ze regelmatig ontmoeten.' Ik mag er niet aan denken dat ik om zes uur 's ochtends die norse buurman moet ontmoeten, met zijn uitgelopen pantoffels, een streepjespyama onder zijn overjas, een hardnekkige kennelhoest¹ en een lelijke teckel aan de lijn. En dan nog vriendschap sluiten.

Mijn bespiegelingen werden onderbroken door telefoongerinkel: 'We blijven thuis, opa.' 'Oef!', blafte ik opgelucht.

1. *Woef* weet er alles van.

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Welk woord wordt hier omschreven?

- tot lezen uitnodigende tekst op de voorpagina van een krant
  - paragon
  - ankeiler
  - troop
- snelle repetitie zonder kostuums of decor
  - italiaantje
  - mexicaantje
  - amerikaantje
- handkijker
  - rabdomant
  - chiromant
  - manductor
- schatrijk persoon
  - croesus
  - calumet
  - cenotaaf

II. Welk woord is fout gespeld?

- tippexen
  - tipp-exen
- wake-upcall
  - wake-up call
- extranei
  - extraneï
- flambauw
  - flambouw
- satés
  - satees
- oxydatie
  - oxidatie

III. Vul de onderstaande uitdrukkingen over dieren aan

- Zo grijs als een ...
- Geen twee ... op een erf.
- Men vangt meer ... met stroop dan met azijn.
- Veel ... maken de spoeling dun.
- Het oog van de meester maakt het ... vet.
- De ... vallen van de daken.

IV. Schrijf je de onderstaande woorden los, aaneen of met een streepje?

- dolce-far-nientementaliteit
  - dolce far niente-mentaliteit
- science-fiction
  - sciencefiction
- kopstaartbotsing
  - kop-staartbotsing
- deëscaleren
  - de-escaleren
- langzaamaanactie
  - langzaam-aan-actie
- pilipili
  - pili-pili

V. Zet de juiste definitie bij de onderstaande woorden op '-meter'

1. sclerometer	a. instrument dat dient om de kromming van lenzen te bepalen
2. xylometer	b. dieptemeter
3. acribometer	c. regenmeter
4. tonometer	d. toestel om de kubieke inhoud van een stuk hout te bepalen
5. bathometer	e. druk- of spanningsmeter
6. sferometer	f. afstandmeter
7. diastimeter	g. instrument om de hardheid van mineralen te meten
8. halometer	h. sneeuwmeter
9. nivometer	i. soort van kleine passer om kleine voorwerpen nauwkeurig te meten
10. udometer	j. instrument om het zoutgehalte van een oplossing te meten

OPLOSSINGEN

I. 1b / 2a / 3b / 4a
II. 1a / 2b / 3b / 4a / 5b / 6a
III. 1. duff / 2. hanen / 3. vliegen / 4. varkens / 5. paard / 6. mussen
IV. 1a / 2b / 3b / 4b / 5a / 6a
V. 1g / 2d / 3i / 4e / 5b / 6a / 7f / 8j / 9h / 10c